

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia Instituut

Merili Murakas

UKRAINA SÕJAPÕGENIKE EESTI KEELE ÕPPIMIST MÕJUTAVATE
USKUMUSTE KAARDISTUS

Magistritöö

Juhendaja: Andero Uusberg

Tartu 2024

SISUKORD

Sissejuhatus.....	3
1. MÕISTMINE KIRJANDUSEST.....	6
1.1 Eesti keele õppimisest kohanemise valguses.....	6
1.2 Sihtkeele õppimine ja õpetamine põgenike lastele ja täiskasvanutele.....	9
1.3 Põgenike õppimist mõjutavad teised olulised tegurid	13
2. MÕISTMINE INTERVJUDEST	16
2.1 Metoodika	16
2.2. Emotsioonid.....	19
2.3. Hoiakud.....	23
2.4. Normid	25
2.5. Tajutud kontroll (hakkamasaamise kindlus, eelnev kogemus).....	27
2.6. Intervjuude kokkuvõte ja järeldused	31
3. MÕJUTAMINE	38
3.1 Võimalikud sekkumispunktid, lootustandvad lahendused.....	41
3. MÕÕTMINE.....	43
Kokkuvõte eesmärkide valguses.....	46
Kokkuvõte.....	47
Summary	49
Liht litsents.....	52
Kirjandus.....	53

Sissejuhatus

Teise emakeelega inimeste eesti keele õppimine ja õpetamine on olnud Eestis aktuaalne teema viimased 30 aastat. Ukraina sõjaga seonduvalt on keele õpetamine muutunud veelgi päevakohasemaks, sest nii suurt hulka samast piirkonnast saabunud põgenikke ei ole varem Eestisse tulnud. Põgenikuks nimetatakse selles töös pagulusstaatusega inimest, kes on sunnitud oma kodust lahkuma ja kaitset otsima teisest riigist (Pagulusseisundi konventsioon). Ukrainast on põgenenud hinnanguliselt 5 miljonit inimest, neist 45 232 Eestisse (Statistikaamet, 2022). Põgenikega kaasneva koormusega toimetulekuks on vajalik sõjapõgenike keeleõpe ja kiire kohanemine Eesti ühiskonnas. Keeleõpet võivad aga mõjutada erinevad mikro- ja makrokeskkonna tegurid nagu trauma, keskkond jms.

Põgenike asukohamaa kiire keele õppimine on vajalikud paremal kohanemisel, töö ja elamistingimuste leidmisel ning toimetulekul mis tagab parema integreerumise sihtriigis. (UNHCR, 2021). Kohanemise teooria kohaselt on keele õppimine ja oskamine sihtriigis, kogukonnas üks olulisemaid tegureid (Giles, 1984). Põgenikel on integreerumiseks vaja mõista interaktsiooni- ja suhtlusnorme (Kim, 1988). Keele õpetamine ja õppimine on põgenike kohanemise ja säilenõtkuse (Berte, 2015) seisukohast samuti oluline. Pagulaste kohanemisega seotud väljakutsed on riigile ressursimahukad mitteisikustatud kulud avalikele teenustele, tervishoid, pension jm ning probleemid nagu vastandumine, siseturvalisus (Vene-Ukraina sõja mõju Eestile, 2022).

Eestis on suur hulk vene keelt kõnelevaid elanikke ning kinnises keelekeskkonnas võib ukraina põgenikel lõimumisprotsess toimuda hoopis venekeelse kogukonna, mitte eesti keelt emakeelena kõneleva elanikkonnaga, sest ukraina sõjapõgenikud üldiselt valdavad vene keelt. Paljude Ukraina põgenike keeleõpet raskendab muuhulgas nende asumine nn piiratud keelekeskkonda - piirkonda, kus on suur kontsentratsioon (üle 30%) inimestest, kes kõnelevad sihtkeelest ehk siinse töö kontekstis eesti keelest erinevat keelt. Piiratud keelekeskkondades (nt Ida-Virumaa, teatud Tallinna linnaosad) ei ole igapäevaseks toimetulekuks eesti keelt tingimata tarvis. Tihtipeale koonduvad sellistesse piirkondadesse ka pagulased, kes räägivad sihtkeelest erinevat keelt. Selline keskkond vähendab ühelt poolt vajadust investeerida aega, energiat ja raha eesti keele omandamisse (ma saan ju hakkama), ning teisalt võimalusi õpitud rakendada (valdav osa kasutab teist keelt, vene keelt).

Keeleõppimise kohtade juurde loomine on üks võimalus. Mitmed era-, kolmanda ja avaliku sektori organisatsioonid pakuvad eesti keele õppimise võimalusi. Varasemad uuringud on välja toonud, et pikalt on olnud probleeme pakutava keeleõppe suurte kulude, õppemahu ja kursuste kõikuva kvaliteediga. Eelkõige on olnud probleemid seotud keeleõppe jätmisega vabaturu reguleerimise ja eestvedamise hooleks ning riigi ja omavalitsuste vähese kandva rolli tõttu (Kallas jt 2007). Keeleõppeprogrammide ebapiisava valiku ja mahtude kõrval on muid asjaolusid, mis mõjutavad kursustel õppimist ja otsust eesti keele õppimise või mitte õppimise osas. Nendeks on näiteks kursuse kohta käiva info kättesaadavus (Keeleseseisund, 2016), erinevad grupis õppimise probleemid, raskused uute kaasõpilastega kohanemisel (Watkins et al., 2012), usulised ja kultuurilised barjäärid (Riggs et al., 2012), soolised probleemid nagu segasoost grupid (Popov & Erik, 2015), keeleprobleemid nagu erinev keeletase (Bond et al., 2007), vanusega seotud probleemid (Casimiro et al., 2007), sotsiaalsed probleemid (Lee, 2016), majanduslikud probleemid (Perry, 2013), institutsionaalsed probleemid (Riggs et al., 2012) jne.); vähene eesti keele kasutamine (Integratsiooni Monitooring, 2020), kuid ka trauma ja muud vaimse tervise probleemid (Charlson, 2019).

Paljudel neist probleemidest on seosed inimeste hoiakute, normide ja enesekontrolliga, uskumustega õppimise kohta. Käitumise ajendiks on kavatsus (Ajzen, 2005), mis kujuneb inimese hoiakutest, normidest ja tajutud kontrollist iseenda käitumise suhtes. Keeleõppes on üha rohkem hakatud eemalduma kõigile ühetaoliste lahenduste pakkumisest ning selle asemel otsitakse võimalusi läheneda erinevatele rühmadele erinevate meetoditega. Põgenike keeleõpe on aga pigem ainult vähetõhusas (tavapärasest loeng-ülesanded formaadis), ja alternatiivid puuduvad, et kitsa sihtgrupi nagu seda on Eestisse ja Tallinna tulnud Ukraina sõjapõgenikud, kelle hulgas on pigem naised ja lapsed. Antud formaat ei arvesta põgeniku staatusesse sattunud inimese kaasuvaid eripärasid ja takistusi ega võta arvesse käitumuslikke aspekte, mis on seotud otsuse tegemise protsessiga psüühikas. Viimaste kirjeldamiseks saab kasutada Ajzeni ja Fishbeini planeeritud käitumise teooriat). Selle teooria järgi on käitumise ajendiks kavatsus, mis kujuneb inimese hoiakutest, normidest ja tajutud kontrollist iseenda käitumise suhtes (Ajzen, 2005).

Siinne töö annab kirjanduse põhjal ülevaate erinevatest sihtkeele õppimist mõjutavatest teguritest. Kirjeldatakse keeleõppega seotud väljakutseid ja põgenike sihtkeele õppimisega seonduvat olukorda, praegu kasutusel olevaid meetmeid ning nende meetmete arendamiseks ja täiendamiseks võimalikke sekkumispunkte põgenikele mõeldud alternatiivse tõhusama

keeleõppe rakendamisel ja loomisel.

Lõputöö eesmärgiks on:

1. kaardistada valitud sotsiaal-demograafilise grupi 30-50 ukraina sõjapõgenikud ja nende uskumustest eesti keele õppimisel (aluseks on võetud Azjen & Fishbein planeeritud käitumise teooria);
2. tuvastada kohti eesti keele õpetamise süsteemis kohti, mis aitaksid edaspidi teha otsuseid, mis tõhustaksid pagulaste eesti keele õpet ning võimaldaksid kasutusel olevaid meetmeid arendada ja/või täiendada.

Töö jaguneb kolme suuremasse peatükki:

mõistmine: kirjanduse ülevaade, mis käsitleb muukeelse elanikkonna seisundit Eestis, õppimise motivatsiooni takistavaid tegureid, keele õpetamist ja meetodeid ning ukraina põgenike kohanemist Eestis keeleõppe valguses.

Sihtrühma uuring (mõõtmise mõistmise teenistuses) keskendub läbiviidud poolstruktureeritud intervjuu tulemuste analüüsile, mis tugineb planeeritud käitumise teooria komponentide alusele.

mõjutamine: see osa tutvustab sihtrühma käitumist mõjutavat sekkumist, mis tugineb intervjuudes saadud teadmisele. Kirjeldamiseks kasutatakse planeeritud käitumise teooriat ja sekkumise raamistikku EAST.

mõõtmine: mõõtmise mõjutamise teenistuses kirjeldab võimalikku uuringut ja pakub välja uurimisplaani eelnevas peatükis esitatud käitumist mõjutava sekkumise mõju tuvastamiseks.

1. MÕISTMINE KIRJANDUSEST

1.1 Eesti keele õppimisest kohanemise valguses

Carl Robert Jakobson on öelnud, et keel on, mis ühest rahvast rahva teeb (Jakobson, C. R). Eestlastele on oma keel väga oluline ja sellele omistatakse suurt kaalu ja väärtust osana kultuurist, rahvusest ja riigist, ning sellele viidatakse põhiseaduse preambulis. Maailmas räägitakse pea 7000 erinevat keelt; kasutajate arvu järgi paigutub eesti keel 284 kohale ning ei kuulu väljasuremisohus olevate keelte hulka. Eesti keele kõnelejaid on maailmas ligikaudu 1,1 miljonit, kellest 894 336 elab Eestis (Statistikaamet, 2021).

Keele omandamine kui protsess on teadlastele aktiivsemalt huvi pakkunud viimased sadakond aastat, rohkem peale Teist maailmasõda. Keel psüühika tähenduses on see, mis aitab infot kodeerida ja edastada ning mõtteid, emotsioone teistele selgitada. Keeleõppimist saab vaadata kui harjumuste kujunemist aju ja ülekannet ühest keelest teise. Valik uue keele õppimiseks on sagedamini seotud keele populaarsuse, keele raskusastme või konkreetse keele vajalikkuse ja kasutamisega inimese elus (Marten & Grübel, 2014).

Eesti ühiskonda muukeelse elanikkonna lõimumise ja keele õppimise küsimusega on riik taasiseseisvumisest saati järjepidevalt tegelenud, seda korraldab Haridus- ja Teadusministeerium koos teiste organisatsioonidega nagu Integratsiooni Sihtasutus. Eesti keele oskus on üks olulisemaid tööriistu, mille kaudu saab Eesti ühiskondlikus, majanduslikus ja poliitilises elus osaleda. Küsimus uue keele õppimisest tõstatub sageli ümberasumisel, ka sunnitud põgenemisel teise riiki. Samastumaks sihtkeelt emakeelena rääkiva grupiga on vajalik eesti keele oskus. Sihtkeele ehk sihtkoha riigi keele omandamine on põgeniku staatusega isikutele ettenähtud ning see toetab põgenikku uues riigis kohanemisel. Kohanemisteooria järgi soovime me samastuda kindla sotsiaalse rühmaga sulandumise eesmärgil. Kohanemiseks on vajalik omaks võtta rühmas kõneks kasutatav keel, mille õppimine ja oskamine sihtriigis, kogukonnas üks olulisemaid tegureid (Giles, 1984). Sihtkeele kiire õppimine ja keeleoskus on pagulastele vajalikud parema töö ja elamistingimuste leidmisel ning pagulasena võõras riigis toimetulekul mis omakorda tagab ligipääsu kvaliteetsele ja olulisele informatsioonile ning ka parema integreerumise sihtriigis. (UNHCR, 2021).

Pagulaste kohanemisega seotud väljakutsed on riigile ressursimahukad erinevad mitteisikustatud kulud avalikele teenustele, tervishoid, pension jm (Vene-Ukraina sõja mõju Eestile, 2022). Kohanemisega on seotud ka mitmed riigikaitset mõjutavad probleemid nagu

vastandumine fragmenteerumine, siseturvalisus sihtkeelt rääkiva elanikkonnaga riigis. Põgenikega kaasnevate kuludega paremaks toimetulekuks on kiire põgenike keeleõpe ja kohanemine parim ja soodsaim võimalik lahendus (Vene-Ukraina sõja mõju Eestile, 2022).

Eesti lõimumiseksperdid hindavad, et Eesti sotsiaal- ja haridussüsteem suudab vastata Venemaa-Ukraina sõja käigus saabunud sõjapõgenike vajadustele ning seetõttu peetakse pigem tõenäoliseks põgenike lõimumist eestikeelse kui muukeelse kogukonnaga, näiteks vene kogukonnaga Eestis (Seireraport, 2022). Ometi võib tekkida mitu suurt vastuolu ja seda just eesti keele õppimise suhtumise kui keskkonna eripärade tõttu.

Eestis on sihtkeele oskamatuses seotud probleemid esile tulnud teatud venekeelsetes piirkondades nagu Ida-Virumaal ja Tallinnas Lasnamäe linnaosas, kuhu on koondunud väga suur hulk võõrkeelset elanikkonda, mis mõjutab suhtumist sihtkeele õppimisse ja sihtkeeleoskust (Rannut, 2005). Tallinnas on muukeelse elanikkonna arvukuse tõttu, sarnaselt Põhjamaadele, moodustunud suurlinnade ümber tugevad segregatiivsed linnaosad, kus venekeelse elanikkonna osatähtsus ületab 30% piiri ja hakkab toimima niinimetatud “külma tuule indeks”. Kuna eestlased kipuvad teiste maade (nt Rootsi, Taani) eeskujul immigrantide poolt asustatud rajoonidest välja kolima, on põhirahvus jäänud mõnes kohas isegi vähemusse - nt Tallinnas Lasnamäel on eestlasi 34,7% (Rannut, 2005). Probleemid võivad selgemalt ja tugevamalt avalduda nüüd seonduvalt Ukrainast saabunud suurima põgenike hulgaga.

Rahvaloenduse andmete põhjal on venekeelne kogukond Eesti rahvastikust hinnanguliselt 23,7% (Statistikaamet, 2020). Ukraina sõjaga seonduvalt on lisandunud Tallinnasse näiteks Lasnamäe linnaossa vene keelt kõnelevale elanikkonnale juurde Ukrainast saabunud vene keelt kõnelevad pagulased, mis on tõstnud Tallinna linnas vene keelt kõnelevate inimeste hulka lausa 41,4%-ni (Tallinn arvudes 1.11.2022). Sellistes kinnistes keskkondades ei ole toimetuleku jaoks ilmtingimata eesti keelt tarvis. Sarnaseid olukordi on mujalgi Euroopas põgenike vooluga korduvalt nähtud (nt Saksamaa, Rootsis Botkyrka kommunii põhjaosa, Soomes Helsinki teatud piirkonnad jt) (Kallas et al, 2007). Sellistes piiratud keelekeskkondades väheneb soov ja tahe integreeruda ja keelt ära õppida (Rannut, 2005; Moldenhawer, 1995) ning võivad tekkida vastuolud sihtkeelt emakeelena rääkivate rühmadega. Keele omandamist mõjutab sama keelt kõnelevate sõjapõgenike kontsentratsioon ja suhtumise - integratiivse motivatsiooni - kujunemine, mis uurijate sõnul on isegi olulisem kui erinevad keelelised ja sotsiaalsed mõjurid (Krashen, 1982). Sellises keskkonnas (nagu näiteks Lasnamäe linnaosa) võib domineerida instrumentaalne motivatsioon, mis õppimise ja kohanemise seisukohalt on takistav. Sarnaseid asjaolusid on leida ka Ülle Rannuti doktoritööst “*Segregatiivses keskkonnas, kus domineerib*

instrumentaalne motivatsioon, oli nii lapsevanemate kui ka laste keeleõppe motivatsioon ja soov eestlastega suhelda väiksem, mille tulemusena on nende eesti keele oskus madalam kui hajutatud piirkonnas.(Rannut, 2005).

Keelekeskkonna kui sotsiaalse keskkonna mõju avaldab toetavat ja suunavat mõju sihtkeele omandamisele, tekivad erinevad probleemid mikro- ja makrotasandil. Ülle Rannut oma doktoritöös kirjeldab lisaks, et pagulaste kontsentratsiooni suurenedes, suurenevad probleemid ning negatiivne suhtumine eesti keeleõppesse (Rannut, 2005). Näiteks eesti- ja venekeelsete koolide võrdluses on suhtumine eesti keele õppimisse vene koolides madal. 26% vanematest peavad eesti keele oskust ja selle õppimist tähtsaks (Rannut, 2005). Eesti elavad vene keelt kõnelevad inimesed on toonud riigikeele mitteõppimise põhjustena sagedamini välja just toimetuleku - “Saan ka ilma keeleta Eestis hakkama” (Centar, 2018). 2017. aastal 15-74-aastaste elanike hulgas läbi viidud uuringu kohaselt õppis eesti keelt neist 17–22%; 2018. aastal oli sama näitaja 18-23% (Central, 2018) ja 2020. aastaks tõusis näitaja 35–41%-ni (Lõimumismonitooring, 2020). Integratsiooni monitooring Eestis näitab, et alates 2015. aastast on teisest rahvusest elanikkonna eesti keele õppijate arv küll kasvanud ning aastal 2020 saavutanud 41% (EIM, 2020). Hoolimata asjaolust et protsentuaalselt on suurenenud eesti keele õppurite arv muukeelse elanikkonna hulgas on langenud eesti keele kasutamine: 2017. aastal 19% ja 2020. aastal 30% vastajatest tõi esile, et nad ei kasuta eesti keelt ei tööl ega koolis (Integratsiooni Monitooring, 2020).

Keeleõppesse investeerimine on üks võimalus olukorra muutmiseks. Alates 1995 aastast on tehtud järjepidevalt sellesse valdkonda investeeringuid. 2020 Kultuuriministeeriumi kaudu 2 miljonit eurot eesti keele uute õppekohtade loomiseks. Haridus ja Noorteamet, Töötukassa, Siseministeeriumi, Integratsiooni Sihtasutuse jt. kaudu on mõne aastaga eesti keele õppekohti juurde loodud pea 20 000 inimesele (Keelepööre, 2020). Muukeelse elanikkonna eesti keele õpetamisel on säilinud probleemid kvaliteedis ja kättesaadavuse tagamises. Eesti riik panustab seega rahalisi vahendeid eesti keele kursustesse, mille kvaliteet ja kättesaadavus on tagasiside järgi madal, ning hoolimata eesti keele kursustel õppekohtade kasvanud arvust kasutatakse eesti keelt muukeelse elanikkonna hulgas aina vähem. Kuna keeleõpe on integratsiooni seisukohast möödapääsmatu, võivad need kitsaskohad tuua kaasa erinevaid riske (fragmenteerumine, siseturvalisus) ka ukraina sõjapõgenikega seoses.

Tekib mitu olulist vastuolu: lõimumise eksperdid usuvad, et lõimumine (mille üks äärmiselt oluline osa on keeleõpe) on ukraina põgenikel Eestiga ja eestlastega seondult tõenäolisem kui siin elava vene keelt kõneleva elanikkonnaga. Teatud elukeskkonnad ja suhtumine

soodustab pigem eesti keele mitte õppimist, mis omakorda takistab põgenike kohanemist, integratsiooni, ja soodustab probleemide tekkimist.

1.2 Sihtkeele õppimine ja õpetamine põgenike lastele ja täiskasvanutele

Ukraina sõjapõgenikele eesti keele õppimiseks on Integratsiooni Sihtasutus loonud keeleõppe ja kohanemiseprogramme. A1 taseme saavutamiseks on kursuse maht 100 akadeemilist tundi. Keeleteadlased toovad esile, et A1 taseme saavutamiseks on vajalik pigem minimaalselt 150 akadeemilist tundi (CEFR *language levels*). Eestis pakutava keeleõppe puhul, ka kõrgema taseme saavutamiseks mõeldud programmides, on akadeemiliste tundide arv CERF soovitudest pigem madalam.

Meetmed, kuidas sõjapõgenikele Eestis sihtkeelt õpetatakse, piirduvad keelekursuste pakkumisega formaadis tavapärase loeng ja ülesanded. Puuduvad alternatiivsed meetmed, millega tõhusamalt motiveerida Ukraina sõjapõgenikke keelt õppima, omandama.

Ukraina sõjapõgenikest lastele õpetatakse keelt üldjuhul koolides. Eestis on laialt levinud Content and Language Integrated Learning (CLIL) ehk eesti keeles lõimitud aine- ja keeleõpe (LAK-õpe), mida tuntakse ka keelekümbeluse nime all. LAK-õpe tähendab keele ja aine samaaegset õppimist selleks soodsas keskkonnas, antud juhul koolis (Mehisto, 2010). Lapsed õpivad eestikeelses keskkonnas, kus domineerib õpitav keel. Lisaks keele õpetamisele tavapärasel ainetunnis toetab õppimist keskkonnafaktor, näiteks ruumid, sildid, töötajaskonna keelekasutus jms. Metoodika rakendamine ja soodustav keskkonna mõju kokku toetavad laste eesti keele õppimist, mõistmist, arusaamist, suhtlemist ja keele praktiseerimist. Eestis on LAK-õpe ja võimalused tehtud koolidele kättesaadavaks ning riik toetab programmiga liitumist, selles osalemist ja selle jätkusuutlikku rakendamist. Rakendamisel on koolidele tagatud nii mentorlus kui ka rahalised ressursid ja toetused, väljaõpe jms.

Ukraina sõjapõgenike suure arvu tõttu Eestis, eriti Tallinnas, tekkis vajadus eraldi koolide loomise järele, kuna Tallinna üldhariduskoolid ei tulnud suure hulga muukeelsete õpilaste õpetamisega toime. 2021. aastal loodi ja avati Tallinnas kaks kooli ainult Ukraina sõjapõgenikele: Räägu Kool (mille pidajaks on Tallinna linn) ning Vabaduse Kool (kooli pidajaks on Haridus ja Teadusministeerium). Räägu koolis õpivad Ukrainast tulnud I ja II kooliastme õppurid (1.-6. klass), Vabaduse Koolis põhikooli III kooliaste (7.-9. klass) ning gümnaasium (10.-12. klass). Õpetamisel rakendatakse LAK-metoodikat. Ukraina

sõjapõgenikest lapsed pandi olukorda, kus eesti keelt hakati õppima esimesest koolipäevast alates 60% ulatuses ning 40% ukraina keeles ehk laste emakeeles.

Eestis koolidele pandud kohustuste hulgas on põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse kohaselt lapsevanemate toetamine ja harimine. Paljudes koolides Eestis on seetõttu käivitatud lapsevanemate koolid. Vanemate osalemine lapsevanemate koolides toob sageli esile vanemate endi ootused koolile ja Ukraina sõjapõgenikest õpilaste vanematel on sealhulgas ootus, et kool toetaks nende eesti keele õpetamist (Lapsevanemate rahuloluküsitlus). Ukraina lapsevanemad usaldavad Eesti haridussüsteemi ja väljendavad keeleõppe vastu huvi, motivatsiooni ja taht. Samuti tuntakse suurt huvi LAK-õppe kui metoodika vastu, sest oma laste peal märgatakse eestikeelsete oskuste arengut.

Keelekümbluse metoodikad on adapteeruvad ja neid oleks võimalik kasutada ka eraettevõtetes, organisatsioonides. Täiskasvanud töötajaskonnale keele õpetamise kohustus, kui ametikohal on keeleoskuse nõue, on jäetud tööandja kanda. Autorile teadaolevalt ei ole Eestis ühtegi eraorganisatsiooni, kes sihipäraselt LAK-metoodikat rakendades oma töötajaid eesti keeles välja õpetaks. Puudub väljaõpe, toetus ja mentorlus metoodika laiendamiseks töösuhetes, üldjuhul piirdub täiskasvanute õpetamine koolitustega, mida organisatsioon sisse ostab. Organisatsioonis võib kasutatav töökeel keel eesti keele asemel hoopis vene keeleks muutuda, kuna seda keelt üldjuhul oskab ka siin alaliselt elav elanikkond. Täiskasvanute õppeks on Eestis kättesaadavad ka erinevad veebiõppeplatvormid, millega proovitakse suunata töötajaid eesti keelt õppima. Platvormidel on kasutusel sarnane, pigem vähetõhus koolitusepõhine mehhanism nagu kontaktkursustel. Kontakt kursutel on erinevad muud põgenikku takistavad asjaolud, näiteks erinevad grupis õppimise probleemid, raskused uute kaasõpilastega kohanemisel (Watkins et al., 2012), usulised ja kultuurilised barjäärid (Riggs et al., 2012), soolised probleemid nagu segasoost grupid (Popov & Erik, 2015), keeleprobleemid nagu erinev keeletase (Bond et al., 2007), vanusega seotud probleemid (Casimiro et al., 2007), sotsiaalsed probleemid (Lee, 2016), majanduslikud probleemid (Perry, 2013), institutsionaalsed probleemid (Riggs et al., 2012) jne.)

Mitmes Euroopa riigis on LAK-õpe sarnaselt Eestile kasutusel laste, kuid mitte täiskasvanute õpetamiseks. Täiskasvanute ja pagulaste keeleõppe jaoks kasutatakse siiski muid meetmeid, kuna asukohamaa riigikeele õppimine on integratsioonis möödapääsmatu oskus (Kallas, et al., 2007). Soovitakse ennetada erinevaid integratsiooni probleeme, mida sihtkeele oskamatus võib riigile kaasa tuua. Sageli seostatakse põgenike keele õpetamine tihedalt kohanemisprogrammidega, kus samaaegselt toimub keeleõpe ning antakse informatsiooni

põgenikele oluliste valdkondade kohta riigis toimetulekul nagu näiteks avalikud teenused või tervishoid, haridus jm. Mitmetes teistes riikides, kus on sarnaselt Eestile suur hulk põgenikke ja valaik riigil tegeleda kiire keeleõpetamise küsimusega just kohanemisprogrammid saanud olulised täiendused, näiteks:

Rootsi kasutab alates 2007. aastast uut keeleõppesüsteemi, mis on osa sõjapõgenike kohustuslikust kohanemisprogrammist. Programmi edukas läbimine edukus on eelduseks alalise elamisloa taotlemisele (Kallas, et al., 2007). Programmil on eraldi tegevuskava, mis hõlmab järjepidevat keeleõpet kestusega 3 aastat.

Taanis on alates 1998. aastast sõjapõgenike keeleõppe ümberkorraldamise käigus muudetud lähenemine juhtumipõhiseks. Programm kestab 3 aastat ja igale põgenikule koostab juhtumihaldaja individuaalse kohanemise plaani, mis näeb ette lisaks põhi- ja/või keskhariduse omandamisele igal aastal 340-2000 tundi taani keele õpet. Vajalike tundide arv on igale põgenikule personaalne. Keeleõppes puudumine on lubatud 15% ulatuses. Sarnaselt Rootsil on riigikeele oskus, programmis ja keele õppes osalemine ja läbimine seotud alalise elamisloa taotlemisega (Kallas, et al., 2007).

Saksamaa sõjapõgenike keeleõpe on alates 2005. aastast olnud riiklik prioriteet, kuna sellega on seotud erinevad tööhõiveprobleemid riigis, mida soovitakse jõuliselt vähendada. Alalise elamisloa taotlemine on tihedalt seotud kohanemisprogrammis osalemisega, mille üks oluline osa on keeleõpe ja lisaks erialane keeleõpe (Kallas, et al., 2007). Saksamaalt on teisigi näiteid sihtkeele õpetamisel. Näiteks on seal olemas interaktiivsed keeleõppe platvormid, kus õppija kasutab keeleõppe rakendust, kus mõjutavate sõnumitega toetatakse sihtkeele õppimist. Rakenduse kasutaja loob personaalse profiili, mis toetab kohanemist sihtkeelt rääkiva rühmaga.

Soomes on riik soome keele õpetamisel proovitakse klassikalistest A1-C2 keeletasemetest hindamise ja õpetamisele juurde tuua paremaid alternatiive, kuna tase sageli ei näita reaalseid oskuseid, vaid pigem, kui hästi suudetakse kasutada mälu protsesse pähe tuupimiseks. Selle asemel on mitmeid alternatiivseid meetodeid, näiteks õppimine läbi laulmise. Õppimist ei alustata tähestikust vaid olukordadest inimese ümber ja reaalsest igapäevastest vajadusest (näiteks “palun anna mulle kahvel” või “väljas paistab päike”) (Lehtinen-Schabel, 2023). Muusika ja keeleõppimise seoseid uurib Katrin Kekkonen enda doktoritöös ja muusikalise lähenemisega õpetatakse põgenikest lastele juba praegu Viikki teachers training koolis (Trainingschools.fi).

Suurbritannia sõjapõgenike keeleõppe tõhustamisel rakendatakse riiklikku strateegiat

SUNRISE (Strategic Upgrade of National Refugees Integration Services). Sarnaselt Taanile on tegemist juhtumipõhise lähenemisega. Igal põgenikul on personaalne juhtumihaldaja, kes koostab ja kontrolli plaani täitmist. Üks osa plaanist on intensiivne keeleõpe kestusega üks aasta. Õppimist kursustel motiveeritakse seeläbi, et kursustel osalejad pannakse kokku sobivuse järgi, ennetamaks tekkivaid takistusi.

Eestisse saabunud sõjapõgenik suunatakse kohanemisprogrammi. 2019. aastal hõlmas kohanemisprogramm kuut ühepäevast teemamoodulit, üht kolmepäevast rahvusvahelise kaitse moodulit ja 80 tunni pikkust A1-taseme eesti keele õpet. Käesoleval hetkel on kohanemisprogrammis “Settle in Estonia” osalemine ajutise kaitse saajale kohustuslik. Programm sisaldab kohanemisprogrammi koolitust: A1-taseme eesti keele õpet (100 akadeemilist tundi), ühepäevane kohanemist toetavat koolitust, kus saab osaleda üle veebi; lisaks kaheksa erinevat moodulit (töö, ettevõtlus, õppimine, pere, teadus, keel, rahvusvaheline kaitse), mille vahel saab osaleja ise valida. Töö autorile teadaolevalt osalemist ei kontrollita. Kohanemisprogrammi raames pakutakse A1-B1 taseme kursuseid A1-tase (100 akadeemilist tundi), A2-tase (150 akadeemilist /tundi) ning B1-tase (250 akadeemilist /tundi). Nagu eelmistes alapeatükkides esile toodud, on maht oluliselt väiksem soovituslikust CERF-standardist. SettleinEstonia kohanemisprogrammi kodulehel on kirjas, et keelegrupe ei jaotata baaskeele põhiselt, vaid moodustatakse segagrupid (SettleinEstonia). Segagrupis õppimisega on seotud erinevad õppimise takistused: kohanemiskasv tundmatute nägudega, usulised ja kultuurilised barjäärid, soo, keele ja vanusega seotud probleemid, sotsiaalsed, majanduslikud, institutsionaalsed (Alefsa, 2019). Hetkel ei ole kohanemisprogramm ja keeleõppe taseme saavutamine Eestis alalise elamisloa saamise tingimuseks (välismaalaste seadus ja selle rakendusaktid). Küll võib sihtkeele mitteoskamine saada takistuseks tööle saamisel või töökohal jätkamisel, kuid ei pruugi, kuna järelevalve keeleoskuse üle on Eestis pigem nõrk või puudulik. Seda illustreerimaks saab esile tuua Maxima Eesti näite, kes on suurima muukeelse personaliga tegutsev ettevõtte Eestis. Avalikul debatil on Maxima Eesti välja toonud, et värbavad muukeelseid inimesi, kandideerijatel eesti keele mitte oskamine ei ole takistus ja kahe aasta möödudes eesti keelt õppimata, oskamata ei järgne sellele ka töösuhte lõpetamist (Arvamusfestival, 2023). Seega on uurija seisukohal, et Eestis on mitmeid toetavaid asjaolusid, mis soodustavad põgenikul kohanemist ilma eesti keelt oskamata. Tõhusamalt tuleks ja saaks toetada töandjaid ja lisaks kasutada kohanemisprogrammi võimalusi keele õpetamisel.

1.3 Põgenike õppimist mõjutavad teised olulised tegurid

ÜRO andmetel on maailmas ümberasunud isikuid ca 89,3 miljonit (pagulasamet, 2021). Ümberasumine ning põgenemistekonnal kogetud stress ja traumaatilised sündmused kumuleeruvad ning võivad põhjustada vaimse tervise häireid, mis avaldavad ka õppimisele takistavat mõju. Pagulaste seas on erinevaid tõsiseid vaimse tervise probleeme oluliselt rohkem kui tavapopulatsioonis (Charlson, 2019).

Õppimine on kasulik ja suurendab inimese võimalust olla tulevikus edukas. Pidevalt muutuv asuühiskonnas on enda oskuste pidev arendamine saanud tavapäraseks. Täiskasvanueas võib õppimine sageli osutada katsumuseks seoses inimese erinevate rollidega ning ressursside leidmisega (pere, töö, trenn, sõbrad jms). Kaasaegne teadus on aga seisukohal, et inimene on võimeline õppima, uusi oskuseid omandama terve elukaare vältel (Tambaum, 2012). Õppimist toetab sisemine motivatsioon, mis on seotud tugevate positiivsete tunnetega nagu rõõm, rahuldus, aga ka isiklik huvi õpitava suhtes (Deci, 2000). Tugev sisemine motivatsioon innustab õppima. Enesemääratlemise teooria kirjeldab, et motiveeritus ning valmisolek õppida, kuid tegeleda ka õppimisega seotud väljakutsetega avaldub pigem olukorras, kus meie psühholoogilised põhivajadused on rahuldatud (Ryan & Deci, 2000). Inimesed on sotsiaalsed olendid ning kohanemisteooria (accommodation theory) väidab samuti, et inimese soov kohaneda mingi kindla sotsiaalse grupiga mõjutab keele õppimist ja sihtkeele õppimise arengut (Beebe, Giles, 1984). Põgenikel, kes on kogenud teekonnal traumat ja stressi võivad tunda madalat motivatsiooni uue keele õppimise osas, sest nende vaimne energia on suunatud emotsionaalsele taastumisele.

Võõrkeelte õppimise motivatsiooni käsitletud uuringu tulemuste seas tõsteti esile, et “eesti keele raskuse ja kõla poolest eelistatakse õppida eesti keelt vene keelele” (Marten; Grübel, 2014). Keele õppimist peetakse raskeks eelkõige just seetõttu, et see hõlmab mitut osaoskust nagu kirjutamine, rääkimine, kuuldu mõistmine jm (Huseynova, 2017). Müüdid eesti keele raskusest ringlevad vene keelt kõneleva elanikkonna hulgas. Tüüpiliselt algab keele õpetamine tähtede ja kirjakeele õppimisest tähestiku süsteemis (alphabet system). Ladina tähestiku ja kirillitsa erinevuse tõttu on tekkinud näiline arusaam eesti keele raskusest, kuigi tegelikult on kirjapildid sarnased: kirillitsa pärineb kreeka tähestikust ja sarnasus ladina tähestikuga on suur - suurt osa ladina tähestikust saab kirjutada täpselt samamoodi nagu kirillitsas (Zavadskis, 2020). Tänapäevased mitmekeelsuse uuringud ja keeleteadus kinnitab, et kõnekeele oskust on võimalik saavutada ka ilma kirjakeelt oskamata (Argus, 2021).

Ajzen'i (1991) planeeritud käitumise teooria eeldab, et paljude käitumiste ajendiks on kavatsus, mis peegeldab käitumise erinevaid võimalikke tagajärgi (Ajzen, 2005). Kavatsus kujuneb inimese hoiakutest, subjektiivsetest normidest ja tajutud kontrollist iseenda käitumise suhtes. Mitmed uuringud on näidanud, et planeeritud käitumise teooria komponentide põhjal saab prognoosida kavatsust kuni 45% ulatuses (Hagger, 2002). Hoiak väljendab inimese hinnanguid teatud asjade ja tegevuste suhtes: see on õpitud eelsoodumus (Schiffman; Kanuk, 2007) järjepidevalt reageerida teatud objekti suhtes soodsal või ebasoodsal viisil (Fishbein & Aizen, 1985). Hoiakuid tugevdavad uskumused ja arusaamad, mis viivad teatud tüüpi käitumiseni. (Yusmita et al., 2012).

Eelpool kirjeldatud keskkond soodustab negatiivsete hoiakute ja normide tekkimist, sest pea veerand Eesti elanikkonnast on vene keelt kõnelev. Põgenike vene keele oskus on heal tasemel, kuna saabujate kodupiirkonnas Ida-Ukrainas on levinud mitteametlik kakskeelsus. Kui keskkonnas on võimalik vene keeles hõlpsasti toime tulla, soodustab see hoiaku tekkimist, kus sihtkeele õppimist ei peeta vajalikuks. Keskkonnas tuntakse venekeelse keskkonna norme, mis omakorda takistab ka sisemise motivatsiooni (eesti keele õppimine) tekkimist. Lisaks takistavad stress trauma ja muud tegurid positiivsete hoiakute tekkimist keeleõppe suhtes.

Planeeritud käitumise teooria ei piirdu vaid hoiaku komponendiga, kuna käitumine võib, kuid ei pruugi olla hoiakutega kooskõlas (Schiffman Wisenblit, 2015). Näiteks võib inimesel olla keeleõppe suhtes positiivne hoiak, kuid käitumiskavatsus jääb tekkimata, kuna tema keskkonnas valitsevad normid ei toeta eesti keele omandamist või ei taju inimese kontrollitavust ja ning teeb otsuse küll õppimise kasuks, kui sisemine uskumus keeleõppega toimetuleku osas (väljavaade hakata päriselt keelt valdama) on pigem madal ning inimene loobub.

Indiviidi kavatsust ja otsust käitumist sooritada mõjutavad ka normid (Ajzen, 1991). Normid kirjeldavad sotsiaalset toetust, millega kaasneb käitumisharjumus. Norm võib kirjeldada ka survet, millega käitumisharjumus on takistatud. Toetavad ja takistavad normid on seotud isikule tähtsate kaaslaste hoiakutega mingi käitumise suhtes (Ajzen, 1991). Olukorras, kus meile olulised lähedased inimesed toetavad keeleõppimist, on tõenäolisem, et meil tekib suurem kavatsus keelt õppida. Kavatsusega on seotud ka tajutud kontroll: mida suurem on tajutud kontroll tegevuse üle, seda tõsisem on tegevuse sooritamise kavatsus (Fishbein & Ajzen, 2010).

Planeeritud käitumise teooria järgi on kavatsus mingil moel käituda (näiteks õppida eesti keele

kursustel) seda tugevam, mida positiivsem on inimese hoiak keeleõppe suhtes, mida toetavam on sotsiaalne norm eesti keelt õppida ning mida enam tajub inimene end omavat kontrolli selle üle, kuivõrd ta keele selgeks saab (Fishbein & Ajzen, 2010). Ajzen (1991) täheldas, et hoiakud, subjektiivsed normid ja tajutud kontroll käitumise üle arenevad aja jooksul käitumisest saadud kogemuste kaudu. Saadud kogemuste põhjal langetatakse otsus, kas tulevikus jätkatakse käitumisega või mitte (Ajzen, 1991). Varasem positiivne või negatiivne kogemus uue oskuse (keele) õppimisel soodustab või takistab kavatsust õppida ja selles edukas olla.

Kodumaalt sunniviisiline lahkumine, ümberasumine võõraste riiki, keele, kultuuri ja tavade kohanemine võib täiskasvanutel sarnaselt lastele tekitada psühholoogilisi, emotsionaalseid raskuseid. Uue asukohamaa kultuur ja teised eelpool nimetatud väljakutsed põhjustavad lisastressi üksikute või kõigi faktorite koosmõjul (Birman, 2002). Raskuste ja väljakutsetega toimetulek takistab õppimist. Pagulaste teekonnalt kaasa tulnud erinevate traumaatiliste kogemuste tõttu on oluline, et uues riigis aitavad kohanemisele kaasa igapäevategevused, uute eesmärkide leidmine ja elu mõtestamine. Pagulaste säilenõtkusel on märkimisväärne roll kõige uuena kohanemisel nagu pereelu uued rollid, tööülesanded, erinevate institutsioonide ja asjaajamise tavade, keele omandamine (Berte, 2015). Pagulane ei tohiks jääda isolatsiooni ning sihtkeele kiire omandamine aitab omakorda tõhusamalt kaasa kõikide eelpool nimetatud takistuste ületamisel ja nendega kohanemisel ja toimetulekul.

2. MÕISTMINE INTERVJUUEST

2.1 Metoodika

Valim intervjuudeks moodustati viisil, et see peegeldaks prototüüpset Ukraina sõjapõgenikku. Statistikaameti, Politsei- ja Piirivalveameti ning tööturu osaliste esitatud andmete valguses joonistub välja, et 70,6% Eestisse jõudnud sõjapõgenikest on naisterahvad vanuses 30-53 eluaastat, alaealise (5-17 eluaastat) lapse vanem, kelle haridustase on pigem kõrgem ja keeleoskuses on ukraina keelele lisaks vene keel (kõrgel, st vähemalt C1) tasemel.

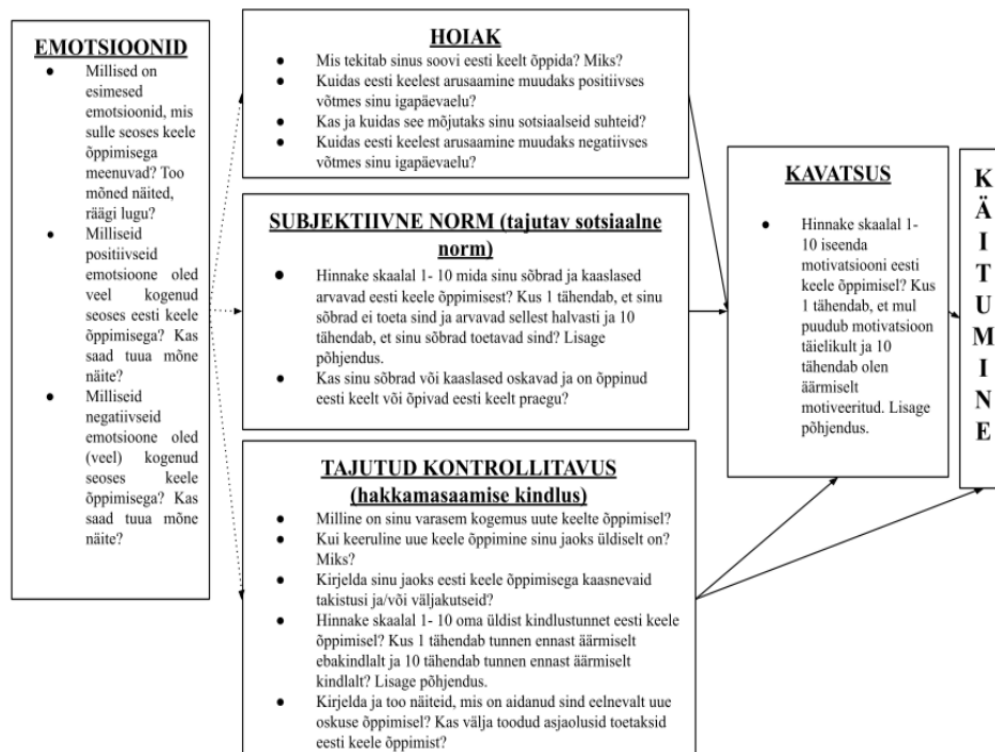
Haridus- ja Teadusministeeriumi peetavas Tallinna Tõnismäe Riigigümnaasiumi Vabaduse Koolis õppis uuringu läbiviimise hetkel ca 600 õpilast. Kooli hindest ja hinnangust teavitamise keskkonnas Stuudiumis saadeti kõikidele lapsevanematele üldkirja teavitus, kus kutsuti osalema uuringus. Üldkirjas sisalduva lingi kaudu said vabatahtlikud lapsevanemad enda soovist teada anda ning registreerida intervjuule. Intervjuu kutset saadeti neljal korral, mis tagas vajaliku arvu osalejaid.

Registreerimisvormi kontrolli tulemusel eemaldati kõik uuringu kriteeriumitele mittevastavad isikud ning kriteeriumitele vastavatele isikutele saadeti intervjuus osalemise kutse konkreetse kellaaja ja asukohaga. Poolstruktureeritud intervjuud salvestati, tekst transkribeeriti ja tõlgiti.

Planeeritud intervjuude koguarv 10, mille suuruse valikul lähtuti mahust, mida autoril on antud ajaperioodil võimalik läbiviia ja teostada. Intervjuude läbiviimisel oli uurijale oluline intervjuu sügavus ja kvaliteet, mida suurem arv pinnapealseid ja/või vähem aega kestvaid intervjuud ei pruugi võimaldada.

Igale osalejale anti pseudonüüm, mille loomiseks kasutati interneti vabavara Pseudonym Maker. Pseudonüümi loomisel lisati kriteeriumiks piirkond (Ukraina, naissoost) ning genereeriti sobivad pseudonüümid. Andmete turvalisuse ja anonüümsuse tagamiseks eemaldati tekstist kõik teksti osad, mis võimaldaks töö lugejal luua seosed konkreetsete isikutega. Seetõttu on eemaldatud tekstilõike inimese ametikoha, laste arvu, hariduse jms kohta. Poolstruktureeritud intervjuu küsimuste loomise aluseks on võetud planeeritud käitumise teooria. Intervjuu läbiviimiseks koostati intervjuu kava, küsimused struktureeriti planeeritud käitumise teooria komponentidesse temaatiliste plokkide kaupa (Skeem 1), hoiakuid puudutavatele küsimustele järgnesid küsimused tajutavate sotsiaalsete normide ning tajutud kontrollitavuse kohta. Planeeritud käitumise teooria konstruktide alla ei kuulu emotsioonid, kuid intervjuu avanguks ja soojenduseks kasutati emotsioone puudutavaid küsimusi, et aidata

mälust paremini esile tuua erinevaid lugusid, mis illustreerivad teemat täpsemalt ja selgemalt ning aitavad hoiakuid, norme ja tajutud kontrolli peegeldada. Teise keele õppimine üleüldiselt on inimestele pigem keeruline ja valus teema (Hoque, 2017). Neutraalse ja toetava õhkkonna hoidmiseks (süüdistava õhkkonna vältimiseks) on avangule lisatud täpsustavad küsimused, et kuulata intervjuul osalejate sees peituvaid narratiive.

Skeem 1 Intervjuu küsimused planeeritud käitumise teooria raamistikus

Uuringu esimeses etapis tutvustati teadliku nõusoleku ja informeerimise vormi, loobumise tingimusi, osalemise vabatahtlikkuse põhimõtet ja selle sisu. Järgnevalt allkirjastas osaleja vormi (*informed consent*). Seejärel tutvustati intervjuu ülesehitust (informatsioon intervjuu kohta, eesmärk, kestus, eripärad). Optimaalselt planeeriti intervjuu kestvuseks 1-1,5 tundi. Läbiviimiseks valiti valgusküllane diivanite ja tugitoolidega ruum.

Intervjuu küsimused tõlgiti ja “söödeti” arvutile, seejärel esitas tõlketööriist (Yandex translate) küsimuse osalejale ukraina keeles. Intervjuud toimusid kontaktsetl, kolmel korral soovis osaleja intervjuu läbiviimist üle veebi. Veebiintervjuudes kasutati Google Meet keskkonda. Intervjuu salvestati diktofoni mudel SONY-IC, salvestuse järel laeti helifailid Microsoft pilveteenusesse (autori TÜ kasutajakonto alt). Teksti transkribeerimiseks kasutati Happy Scribe tasulist programmi ning transkriptsioonid laeti Microsoft pilveteenusesse (taas TÜ

kasutajakonto alt). Happy Scribe programm võimaldas luua eestikeelsed tõlkefailid. Tõlkimine toimus lisaks ka uurija poolt.

Intervjuu transkribeeritud failide sisu analüüsimiseks kasutatakse temaatilist analüüsi, mis võimaldab andmetes sisalduvaid korduvaid teemasid, tähendusi, mustreid paremini esile tuua. Temaatiline analüüs koosneb kuuest etapist (Braun; Clarke, 2006). Esimeses etapis toimub transkriptsioonide lugemine ja märkmete tegemine. Teises etapis luuakse esialgne kodeerimise raamistik ja andmed korrastatakse vastavalt kodeeringule. Kolmandas etapis jagatakse koodid teemadeks ja alateemadeks. Seejärel, neljandas etapis kattuvad koondatakse ja andmed korrastatakse ning viiendas etapis teemad lõplikustatakse. Analüüsi lõpus koostatakse kirjalik kokkuvõtte leidudega. Intervjuude kokkuvõttes ei kirjeldata infot, mis võimaldaks tuvastada intervjuueeritavad isikud.

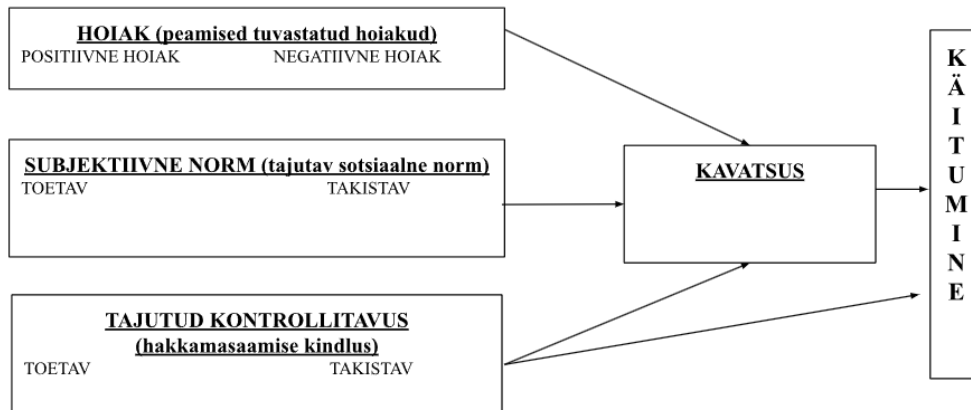
Intervjuude läbiviimisega seonduvalt saab esile tuua mõned olulised tähelepanekud:

Intervjuu läbiviimisel oli märgata mitmel korral situatsiooni, kus intervjuueeritav vastamise ajal pööras keha ja pilkkontakti arvuti poole, milles ukraina keeles kõnelev tõlketööriist isikule küsimusi esitas. Korduvalt väljendasid osalejad erinevate žestide abil enda emotsioone (käes žestid, käe laiutused, käte hõõrumine, käed sõrmesongus, käed seljal, käte randmetest kinni hoidmine, näo ja kulmužestid kulmude tõstmine, langetamine). Käte, näo, keha žestid ja pilkkontakti hoidmine oli üldjuhul suunatud arvuti poole ning väga üksikutel kordadel uurija (inimese) poole.

Teine oluline nüanss intervjuude läbiviimisel puudutas osalejate keelekasutust, rääkimisel kasutati ukraina-vene segakeelt, mida Happy Scribe programm ei suutnud korrektselt tõlkida intervjuudele teostati käsitsi tõlkimine.

Analüüsi tulemused on välja toodud kahes suuremas alapeatükis. Esimeses alapeatükis kirjeldatakse eraldi planeeritud käitumise teooria komponentide järgi, intervjuus tuvastatud leide (peamised positiivsed ja negatiivsed hoiakud, tajutavad sotsiaalsed normid ning tajutud kontrollitavus). Planeeritud käitumise teooria komponentide hoiakud, normid, tõhusus esiletoomiseks, visualiseerimiseks ja hõlpsamaks sisu mõistmiseks on saadud teadmine kantud teooriat puudutavasse skeemi (Skeem 2).

Teises alapeatükis tehakse kokkuvõtted olulisematest esinenud leidudest. Saadud uus teadmine seostatakse uurimistöös seatud eesmärkidega.

Skeem 2 Planeeritud käitumise teooria komponendid

Tulemuste esitamisel on kasutatud intervjuudes osalenud isikute tsitaate. Sujuvaks lugemiseks on eemaldatud sõnakordused, segavad teksti osad, släng, kuid teksti sisu on jäetud muutmata kujule. Intervjueeritavate tsitaadid on esitatud töös kaldkirjas, tsitaadist välja jäetud lõikude esitamiseks on kasutusel tingmärk /.../.

Tsitaadid võimaldavad edasi anda töö sisu pakkudes tõendeid inimeste arvamuste, vaadete ja kogemuste kohta ja seeläbi hinnata ja analüüsida nende hoiakuid, norme ja tajutud kontrollitavust. Tsitaadid lisavad uurimistööle autentsust ja usaldusväärsust ning illustreerida järeldusi pakkudes eluliseid näiteid.

2.2. Emotsioonid

Hoiakute, normide ja kontrollitavuse tõhusamaks esiletoomiseks küsiti intervjuu avanguks intervjueeritavatel, millised esmased emotsioonid seonduvad keele õppimisega. Emotsioonid toovad mälust paremini esile lood, mis illustreerivad, peegeldavad hoiakuid, norme ja tajutud kontrolli. Lisaks on minu enda kogemus nõustajana ja inimestega suhtlemisel näidanud, et emotsioonidega alustamine võtab maha intervjuuga kaasnevad pinged ja võimaldab inimestele ennast avada. Vaatlen järgnevalt vastustes esindatud emotsioone P. Ekmani põhiemotsioonide alusel moodustatud klastritena: hirm, õnn, viha, üllatus, kurbus, vastikus.

Enim toodi esile hirmu (ebakindlust, kõhklust, kartust) ja õnne (rõõm, uhkus, rahulolu, lõbusus, tänulikkus). Intervjuudes nimetatud emotsioonid kaardistati ja lisati osalejate tsitaadid (vt Tabel 1).

Hirmu emotsiooni seostati intervjuudes kõige rohkem just eesti keele õppimisega. Kõik intervjuueeritavad tegelesid intervjuu läbiviimise hetkel eesti keele õpingutega, mis kogemuse mõttes oli neile värskem ja kergemini meenutatav (*recency effect*). Keeleõppimisega seonduvaid hirmu emotsioone seostati ebakindlusega õppimisel ja õppimisega toimetulekul, kuid ka rääkimise ja suhtlemise ebakindlusega, peegeldades tajutud kontrollitavust.

./.../ Hirm ebaõnnestumise ees./.../ Hirm, et see eesti keele õppimine ei õnnestu/.../ keeled on väga erinevad/.../ BOHDANA (pseudonüüm)

Kirjeldati seoseid hirmu ja halvaksapanu sattumise/kogemise vahel (kaaslastelt ja võõrastelt). Seostati hirmu ja eesti keele õpinguid ka põhjuseta ressursi kulutamisega ning muude teadmata negatiivsete asjaoludega, peegeldades hoiakuid.

./.../ Ma kardan, et vastan valesti/.../ narrivad mind/.../ ANNA (pseudonüüm)

./.../ Igaüks meist uskus, et oleme siin Eestis lühikest aega, ja siis naaseme tagasi Ukrainasse, ja ilmselt me ei vaja seda keele õppimis. /.../ Negatiivseid asjaolusid ma ei näe. Mis ei tähenda, et neid ei oleks/.../ VIRA (pseudonüüm)

Keeleõppimisega seotud õnne emotsioonid seonduvad sagedasemalt isiklike oskuste arenguga, edasiminekutega üksikute fraaside mõistmisel ja seoste loomise vahel (eesti ukraina), peegeldades tajutud kontrollitavust.

./.../ See mulle meeldib, ma sain aru, mida mulle poes, eesti keeles öeldi/.../ MARIA (pseudonüüm)

./.../ laulus, kõlasid naljakalt, sõnad jäid meelde, jäid kohe läbi naeru meelde/.../ ANNA

Keeleõppe ja emotsioonidega seonduvalt nimetati veel viha (ärritus, ärrituvus, vastumeelsus, ebameeldivus, halvaksapanu), mida seostati iseenda nõrkade oskuste, õppimisega seonduvate väljakutsete ja endast sõltumatute takistustega.

./.../” eesti keele kursustelt, kus ma enne käisin, seal õpetaja ei olnud üldse võimeline inimesi õpetama, see ei meeldi mulle, kui ei ole professionaalsed õpetajad ja neil pole õpetamisoskused/.../ BOHDANA

Eesti keele iseloom, eripära olid sagedamini seotud emotsiooniga üllatus (hämmastus, imestus, põnevus).

/.../Ja see on väga hea, et seda uuritakse ja populariseeritakse/.../ IVONNA (pseudonüüm)

Kurbust seostati küsimusele vastates integratsiooniga Eestis, kus osalejad soovivad aga ei tunne ennast osana Eesti ühiskonnast. Samuti avaldus kurbus sarnaselt viha ja hirmu emotsioonidega iseenda toimetuleku kohta.

/.../ Ma ei oska ja see ei võimaldab mul suhelda kohalikega, leida uusi sõpru ja tunda end osana Eestis/.../ANASTASIIA (pseudonüüm)

Vastikus emotsioon oli pigem suunatud üksnes iseenda suunas, vastikus keele õppimise suhtes endale seatud tingimustel ja selle oodatav ebaõnnestumine (iseendale vastik olemine).

/.../ Mina kui kõrgharidusega inimene, ei suuda seda selgeks õppida/.../ YEVA

Tabel 1 Emotsioonid

EMOTSIOON	emotsiooniga seotud asjaolud	tsitaat
HIRM (ebakindlus, kõhklus, kartus)	-ebakindlus toimetulekul (õppimine, suhtlemine); - halvaksapanu (kaaslastelt ja võõrastelt); - rääkimine ja ressursi kulutamine ilmaasjata; - teadmata negatiivsed asjaolud	<i>.../ Hirm ebaõnnestumise ees./ Hirm, et see eesti keele õppimine ei õnnestu/.../keeled on väga erinevad/.../; .../Ma kardan, et vastan valesti/.../narrivad mind/.../; Igäiks meist uskus, et oleme siin Eestis lühikest aega, ja siis naaseme tagasi Ukrainasse, ja ilmselt me ei vaja seda keele õppimist</i>
ÕNN (rõõm, uhkus, rahulolu, lõbusus, tänulikkus)	- õppimisega edasijõudmine; - üksikute fraaside mõistmise; - seoste loomine kahe keele vahel (eesti ukraina)	<i>.../ See mulle meeldib, ma sain aru, mida mulle poes, eesti keeles öeldi/.../; .../ teeb rõõmsaks, kui on kirjutatud täpselt samamoodi, kui minu kodukeeles/.../; .../ laulus, kõlasid naljakalt, sõnad jäid meelde, jäid kohe läbi naeru meelde/.../</i>
VIHA (ärritus, ärrituvus, vastumeelsus, ebameeldivus, halvaksapanu)	- isiklikud nõrgad oskused; - õppimise väljakutsed; - erinevad sõltumatud takistused	<i>.../”eesti keele kursustelt, kus ma ennem käisin, seal õpetaja ei olnud üldse võimeline inimesi õpetama, see ei meeldi mulle, kui ei ole professionaalsed õpetajad ja neil pole õpetamisoskused/.../</i> <i>.../ eesti keel on kuradi raske, õppida/.../</i> <i>.../ mälu ei ole endine, väga raske õppida/.../</i>
KURBUS (üksildus, mure, kahetsus, solvumus)	-integreeritus ühiskonda; -ebapiisav kaasatus (osana Eesti inimestest); - iseenda halb toimetulek;	<i>.../ Ma ei oska ja see ei võimaldab mul suhelda kohalikega, leida uusi sõpru ja tunda end osana Eestis/.../;</i> <i>.../inimese näoilmeist oli näha, suhtumist minusse ebaviisakalt/.../</i>
ÜLLATUS (hämmastus, imestus, põnevus)	- keele iseloom ja eripära	<i>.../Ja see on väga hea, et seda uuritakse ja populariseeritakse/.../;</i> <i>.../ keele rääkijaid on nii väike osa (inimeste arv)/.../;</i> <i>.../ kirjutatud täpselt samamoodi (nagu ukraina keeles)/.../</i>
VASTIKUS (häbi)	- vastikus iseenda suunas (iseendale vastik olema)	<i>.../ Mina kui kõrgharidusega inimene, ei suuda seda selgeks õppida/.../</i>

2.3. Hoiakud

Suurem positiivne hoiak tegevuse suhtes mõjutab tugevamalt indiviidi kavatsust antud tegevust sooritada. (Fishbein & Ajzen, 2010). Hoiakud kirjeldavad käitumisele järgnevate oodatud tagajärgede subjektiivset (konkreetselt isiku motiividest lähtuvalt) väärtust, mis on kaalutud tagajärgede realiseerumise tõenäosusega. Keeleõppe kontekstis peegeldavad hoiakud seega suures osas inimeste tunnetatud vastuseid küsimusele, mida eesti keele õppimine/mitteõppimine tulevikus annab ja mis juhtub/ei juhtu, kui õpitakse või jäetakse õppimata.

Hoiakute esiletoomiseks esitatud küsimused vt. Skeem 1. Intervjuude käigus peamised tuvastatud hoiakud kaardistati (Tabel 2) on enim seotud piiramatul vabadusega suhtlemisel poes, kinos bussis ja erinevatel avalikel teenustel näiteks Politsei ja Piirivalveametis dokumenti taotlede;

/.../Selgitada enda soove ja tahtmiseid poes, küsida toodete kohta teenuste kohta, saada täpselt seda mida ma tahan/.../ANNA

/.../ vabalt igalpool kaupluses, transpordis, haiglas, tööl/.../ MARIA

/.../ Mul on tekkinud juba poes kompleks, ma ei saa aru mida mulle öeldakse/.../BOHDANA
tutvusringkonna laienemise;

/.../Käia koolitustel ja suhelda eesti inimestega, leida uusi sõpru ja rääkida vabalt eesti kolleegidega/.../ YEVA

/.../ suureneks minu suhtlusringkond/.../KALYNA (pseudonüüm)

/.../ leiaksin uusi tuttavaid/.../ MARIA

/.../Siin riigis on palju sidemeid ja saaksin kohtuda erineva haridusega inimestega/.../IVONNA

/.../ Ilmselt laieneb minus suhtlusring/.../BOHDANA

/.../uued sõbrad/.../ANASTASIIA

karjääri muutuse (tunnustus ametikohal, ametikoha muutus, ametikohal jätkamine, töökoha vahetus);

/.../ Ma saaksin kandideerida ka mujale, kui ainult lihttööliseks/.../ VIRA (pseudonüüm)

/.../ Ma vahetaks töökohta, seal oleks uued võimalused/.../ BOHDANA

/.../ Saada juhiks, ma olin Ukrainas juhataja/.../SOFIYA

/.../ Annaks võimaluse minu praegusel kohal jätkata, edasi jääda/.../IVONNA

/.../ Ma võin siis saada parema töökoha/.../ANASTASIIA

materiaalsete hüvedega (palk, palga tõus);

/.../ 300 eurot igas kuus kätte/.../SOFIYA

/.../Minu palk muutuks/.../VIRA

positiivsem parem enesetunne (Eesti riigile hea teoga tagasi andmine; aktsepteeritud positsioon ühiskonnas) ning isiklik arengu tõus, soov autonoomsuse järele.

/.../ Ma saaksin anda tagasi riigile, mis pakkus mulle kaitset ja ulualust/.../ANNA

/.../Minu sotsiaalne positsioon Eesti ühiskonnas ka tõuseks/.../IVONNA

/.../Minu sotsiaalne positsioon Eesti ühiskonnas ka tõuseks/.../YEVA

/.../Ühiskonnas kindlamalt tunda/.../BOHDANA

/.../ Jääda elama/.../VIRA

/.../Saaksin selles keeles lugeda, areneda/.../ IVONNA

/.../ Saaksin ise hakkama, ei peaks käituma nagu meem, higistama nagu loom/.../ANNA

Kirjeldati teadmata positiivseid ja negatiivsed asjaolusid. Arvamine, et midagi head juhtub, aga mis see olla võiks ei suudetud ennustada ja kirjeldada intervjuu käigus.

/.../ Kindlasti ainult positiivseid asju tulevikus, aga mis need on ma veel ei tea, ainult head asjad/.../ YVONNA

/.../ Ma ei tahaks üldse seda teha, ma ei tea mis see kaasa toob/.../VIRA

Negatiivsed hoiakud eesti keele õppimise osas on seotud nõrkade isiklike ressursside planeerimise oskusega aeg ja raha.

/.../palju aega raiskama õppimisele/.../SOFIYA

Keele õppimine kulutab minu aega. Ma saaksin teha muid asju/.../ vaja loobuda millestki/.../MARIA

/.../ Ma seisan raske otsuse lävel, kui palju aega ja raha kulutada/.../ANNA

Üks vastanu kirjeldas isiklikku negatiivset hoiakut seonduvalt identiteediga, kus eesti keele oskus muudaks tema identiteeti.

/.../ma ei ole siis mina ise, ma olen ukrainlane ja kui ma räägin eesti keelt siis olen eestlane aga ma olen ukrainlane. ANASTASIIA

Tabel 2 Hoiakud

Hoiak	
Positiivne parem tulevik	Negatiivne olemasolevate ressursside liigne kulutamine
<ul style="list-style-type: none"> - piiranguteta suhtlemine (inimesed, erinevad avalikud teenused); - isiklik arengu tõus - tutvusringkonna laienemine; - karjääri muutus (tunnustus ametikohal, ametikoha muutus, ametikoha jätkamine, töökoha vahetus); - materiaalsed hüved (palk, palga tõus); - positiivsem parem enesetunne (Eesti riigile hea teoga tagasi andmine; aktsepteeritud positsioon ühiskonnas); - mulle teadmata positiivsed asjaolud (teadmine, et midagi head saan, aga mis see on ei suuda ma veel isegi ette kujutada) 	<ul style="list-style-type: none"> - isiklike ressursside kulutamine; aeg, raha, suhtlus sõpradega, muud mulle olulised tegevused (laste kasvatamine, tööülesannete täitmine, kohtumised); - osa identiteedist (kes ma siis olen)

2.4. Normid

Subjektiiivsed normid kirjeldavad meile oluliste kaaslaste eeskuju ja hinnangud tegevusele, näiteks eesti keele õppimisele. Olulisteks inimesteks võivad olla nii lähedased, sõbrad ja tuttavad kui nende gruppide liikmed, kellega inimene samastub. Hinnangud käitumisele saavad olla verbaalsed või mitteverbaalsed (hea sõna vs halvustav pilk). Oluliste inimeste, lähikondlaste võrgustik ja nende arvamus (lähedane sõber, elukaaslane vms) teatud käitumisele näiteks eesti keele õppimisel võib suurendada kavatsust seda käitumist teostada. Samuti mõjutab kavatsust asjaolu, mida lähedased võivad arvata, kui tegu on tehtud näiteks me juba oskame rääkida eesti keelt, kas nende arvamus meist muutub positiivsemaks, negatiivsemaks jääb muutumatuks. Toetavate subjektiiivsete normide esiletoomiseks paluti intervjueeritavatel 1-10 skaalal hinnata neile oluliste kaaslaste tajutatavat toetust eesti keele õpingutele. Küsiti, kas vastajale olulised lähedased ja kaaslased tegelevad eesti keele õppimisega. Esiletulnud subjektiiivsed toetavad ja takistavad normid kaardistati (Tabel 2).

Toetavate normide väljendajatena kirjeldati intervjuudes mitmeid olulisi kaaslasi, kellega intervjuueeritavad oma elus kokku puutuvad, näiteks perekond, sõbrad Ukrainas, sõbrad Eestis, juhututtavad, kolleegid, kaaslased õpingutel. Nimetati, et kõik peavad eesti keele oskust vajalikuks ning oluliseks.

/.../Mina ja mu sõbrad mõistame, keeleoskus on esikohal/.../kõik mu tuttavad panustavad keeleõppesse/.../IVONNA

/.../Kõik keda tean õpivad/.../VIRA

/.../lapsed julgustavad mind õppima eesti keelt/.../ANNA

/.../Kõik minust vanemad inimesed/.../Need kes Ukrainasse jäid toetavad/.../Nad on väga uhked mu üle, et ma õpin eesti keelt. Maksimaalne tugi. Sõpradest Eestis, mul on neid väga vähe, kuskil otsast nad toetavad mind/.../YEVA

/.../Kõik õpivad kõik mu sõbrad/.../BOHDANA

Eraldi toodi esile toetavat normi töökohal, kus eesti keele õppimist soodustatakse töökoha poolt ja/või õpitakse koos kolleegidega.

/.../Kõik õpivad absoluutselt kõik mu kolleegid/.../BOHDANA

/.../Toetame kolleegidega teineteist. Kolleegidega me koos õpime/.../VIRA

/.../Enamik kolleege õpib, Osad on saanud juba riikliku taseme, üks Ukrainast tulnud sõber. Kolleegid õpivad, õpivad, õpivad/.../YEVA

Ühe intervjuueerija jaoks oli oluline nimetada tajutavat ühiskonna toetust (riik), mida võib samuti toetavaks sotsiaalseks normiks pidada.

/.../ Uudistes ka öeldi, et kõik peavad õppima eesti keelt/.../ANASTASIIA

Tuvastatud takistavate ja toetavate normide väljendajad olid sarnased. Intervjuueeritavad, kelle isiklikud olulised kaaslased pidasid keele õppimist ebavajalikuks, mõjutas intervjuueeritava suhtumist (antud vastuseid) eesti keele õppimisse negatiivselt. Lähedaste kaaslaste all toodi esile sõpru Ukrainas, lähedasi ukrainlasi Eestis ja teisi tuttavaid, keda ei täpsustatud. Erinevusena saab esile tuua, et negatiivsete normide hulgas ei nimetatud mitte ühtegi korda töökohta, kolleege ega nende arvamust. Samas positiivsete normide kirjeldamiseks nimetas kolleege kolm intervjuueeritavat. Positiivsete normide kirjeldamiseks kui kasutati nimetust “kõik”, siis nimetati juurde perekond, sõbrad Ukrainas, sõbrad Eestis, juhututtavad, kolleegid, kaaslased õpingutel.

Negatiivsete normide kirjeldamiseks, kui kasutati sõna “kõik” ei olnud see seotud konkreetselt mõne toetava grupiga ning sõna “kõik” ei täpsustatud. Üldistavad sõnad “enamus” või “kõik” võivad olla laetud sõnad, kus enda seisukoha domineerivaks väljendamiseks kasutatakse suuri sõnu (mina ja sõber arvame nii vs kõik arvavad nii). Uurija on teadlik, et antud tähelepanek võib olla seotud intervjuerija poolt intervjueritavatele motiivide omistamisega, mille kohta puuduvad andmed. Samas peab uurija oluliseks antud asjaolu esile tuua.

/.../Mu sõbrad, kõik mu sõbrad arvavad, et ma raiskan oma vaba aega selle peale/.../Keele õppimine ei ole vajalik, sõda lõpeb ja minnakse Ukrainasse tagasi/.../MARIA

/.../Enamus mu sõpru välismaal ütlevad, et sunnitakse asukohamaa keelt õppima/.../ KALYNA

/.../Kõik mu sõbrad ei taha Eestisse jääda, ainult üksikud õpivad/.../DANIELA (pseudonüüm)

Tabel 3 Normid

Sotsiaalsed referendid	Toetavad tegurid	Takistavad tegurid
kolleegid, töökoht	eesti keele õppimist toetab töökoht; kolleegid (õpitakse koos)eesti keelt ja lahendatakse õppimisega seotud takistusi	õppimine töökohal puudub, töökeskkond ei soodusta eesti keele õppimist
lähedased olulised sõbrad (Ukrainas)	eesti keele õppimist toetavad (oluline, vajalik oskus)	eesti keele õppimine on ebavajalik oskus
lähedased ukrainlased Eestis		
perekond (lapsed, elukaaslane)		
tuttavad (keelekursustel)		
tuttavad (täpsustamata)“kõik”		tunnustuse puudumine (keegi ei kiida, ei tunnusta)
riik	tajutav ühiskonna toetus, riik toetab minu eesti keele õppimist	

2.5. Tajutud kontroll (hakkamasaamise kindlus, eelnev kogemus)

Suurem tajutud kontroll oma tegevuse üle suurendab indiviidi kavatsust antud tegevust sooritada (Fishbein & Ajzen, 2010). Tabelis 4 on esitatud paremaks mõistmiseks kavatsuse ja

hakkamasaamise hinnangud, õppimiskogemus mida illustreerib osaleja tsitaat. Kavatsuse kirjeldamiseks paluti intervjueeritavatel hinnata motivatsiooni eesti keele õppimisel skaalal 1-10. Kõrge motivatsioon (skaalal kõrgem kui 5) võiks antud kontekstis pigem näidata kavatsust tegutseda endale kasulikus suunas (Ajzen, 1988). Motivatsiooni puudumist omakorda näitab skaala teine pool (skaalal madalam kui 5). Kõige sagedasemalt hindasid intervjuudes osalejad oma motivatsiooni eesti keele õppimisel kasutades skaalapunkti 10. Sellise hinnangu andis 5 intervjueeritavat kümnest (pooled). Kirjeldatakse kõrget motivatsiooni kui enesetunnet. Samas lisatakse täpsustuseks, et hoolimata kõrgest hinnangust ei ole see vastajate jaoks piisav. Kõrgem motivatsioon skaala küsimuses, mis võiks viidata planeeritud käitumise teooria kohaselt ka kõrgemale isiklikule hakkamasaamise kindlusele, kuid vastustest antud asjaolu pigem ei ilmne.

/.../10, aga ma füüsiliselt ei jõua/.../5, aga mul pole kindlust/.../Ukraina ja vene neid ma ei pea mingiks oskuseks/.../IVONNA

/.../5, ma ei taha üldse/.../7, ei oskagi põhjendada/.../mul pole kogemusi õppisin koolis vene keelt.../ VIRA

/.../10, maksimumpunktid ma tunnen/.../8, ma ei usu, et ma olen võimeline, midagi ei õnnestu/.../ema ütles et ma väiksenäna oskasin hispaania keelt aga ma ei mäleta seda enam/.../ MARIA

/.../10, olen väga motiveeritud, /.../Kuskil 6/.../Õppisin Ukraina ülikoolis inglise keelt, hea inglise keele taseme saamiseks tuleks ikkagi õppida Ameerikas/.../SOFIYA

/.../ 10, motivatsioon on töötada kõrge/.../3 või 4 mul on halb mälu, olen vana ja keskkond palju vene keelt/.../natukene ja vene keel ja ukraina keel/.../DANIELA

/.../ Motivatsioon on keskmine 6, tunnetan, et jätkub(motivatsiooni)/.../ 5, Mul pole piisavalt kindlust edasiliikumiseks/.../Kahjuks ei ole ma ammu midagi uut õppinud/.../KALYNA

Üldist kindlustunnet eesti keele õppimisel hinnati skaala küsimusele vastates ning vastused tõendasid, et need ei olnud omavahelises kooskõlas (vt Tabel 4).

Hakkamasaamise kindlust mõjutab toetavalt eelnev positiivne õppe kogemus. Eranditult oli eelnev keeleõppe kogemus vastanutel vene keel. Olulise nüansina võib esile tuua, et antud õppimiskogemus keele õppimise seisukohalt ei peeta oluliseks või isegi keele õppimiseks, kuid inglise keelt peetakse ning tähelepanuväärne on ka asjaolu, et inglise keele oskus on vajalik omandada mujal kui Ukrainas.

Kahe vastanu puhul (BOHDANA; YEVA) oli motivatsioon ja toimetuleku kindlus mõlemal juhul antud hinnangutes kõrgem ja nende esitatud vastustes tuli ka selgelt esile jõulisus uskumises enda toimetulekusse ja hakkama saamisenesse eesti keele õppimisel ning lisaks positiivne kogemus keele õppel. Mõlema vastanu puhul on inglise keele õppimist toetav kogemus. Tajutud kontrollitavust suurendab töökohal koos õppimine, mida samuti kaks vastanut (BOHDANA; YEVA) enda vastustest esile tõid.

/.../Motivatsioonitase on kuskil 8, üleüldiselt mulle meeldib õppida/.../8, tunnen, et ma õpin selle keele ära/.../koolis õppisin inglise keel/.../ kuigi võõrkeelte õppimise kogemust mul nüüd pikka aega pole olnud enam/.../YEVA

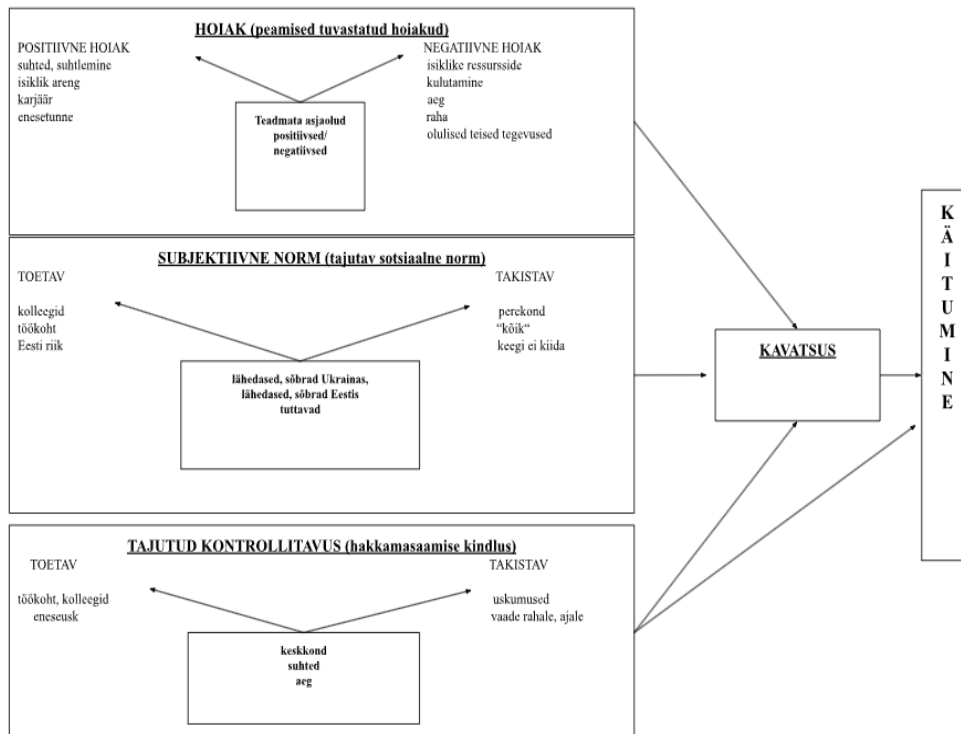
/.../ 10, aga ma ei tea kuidas edasi minna /.../10, mul ei ole võimalusi taganemiseks/.../Minu koolis oli inglise keel, sel ajal kui ma õppisin oli ka vene keel ja saime juurde õppida ukraina keelt ja hiljem õppisime ka inglise keelt/.../BOHDANA

Tabel 4 Tajutud kontrollitavus

Tajutud kontrollitavus, kavatsus		
Kavatsuse hinnang	Hakkamasaamise hinnang	Õppimise kogemus
10	10	inglise keel
<i>/.../ 10, aga ma ei tea kuidas edasi minna /.../10, mul ei ole võimalusi taganemiseks/.../Minu koolis oli inglise keel, sel ajal kui ma õppisin oli ka vene keel ja saime juurde õppida ukraina keelt ja hiljem õppisime ka inglise keelt/.../BOHDANA</i>		
8	8	inglise keel
<i>/.../Motivatsioonitase on kuski 8, üldiselt mulle meeldib õppida/.../8, tunnen, et ma õpin selle keele ära/.../koolis õppisin inglise keel/.../ kuigi võõrkeelte õppimise kogemust mul nüüd pikka aega pole olnud enam/.../YEVA</i>		
10	6	inglise keel (õpitud Ukrainas)
<i>/.../10, olen väga motiveeritud /.../Kuski 6/.../Õppisin Ukraina ülikoolis inglise keelt, hea inglise keele taseme saamiseks tuleks ikkagi õppida Ameerikas/.../SOFIYA</i>		
10	5	ukraina ja vene keel
<i>/.../10, aga ma füüsiliselt ei jõua/.../5, aga mul pole kindlust/.../Ukraina ja vene neid ma ei pea mingiks oskuseks/.../IVONNA</i>		
10	3 või 4	vene keel
<i>/.../ 10, motivatsioon on töötada kõrge/.../3 või 4 mul on halb mälu, olen vana ja keskkond palju vene keelt/.../natukene ja vene keel ja ukraina keel/.../DANIELA</i>		
9	5	vene keel
<i>/.../9, motivatsioon on üheksa aga sellest ikka ei piisa 100% motivatsiooniks, tuleb teha valikuid/.../ (kirjeldab tunnet motivatsiooni, kui ei usu et motivatsioon teda aitab keele õppimisel)/.../ 5, ma kardan, olen arg, tunnen end ebakindlalt, ma ei tunne end suhtes kindlust õppimisel/.../ õppisin vene keelt Ukrainas Vabariigi koolis/.../ ANNA</i>		
6	5	-
<i>/.../ Motivatsioon on keskmine 6, tunnetan, et jätkub(motivatsiooni)/.../ 5, Mul pole piisavalt kindlust edasiliikumiseks/.../Kahjuks ei ole ma ammu midagi uut õppinud/.../KALYNA</i>		
5	7	vene keel
<i>/.../ 5, Ma ei taha üldse/.../ma ei oskagi põhjendada 7/.../mul pole kogemusi õppisin koolis vene keelt/.../ VIRA</i>		

2.6. Intervjuude kokkuvõte ja järeldused

Intervjuu käigus saadud kõik vastused struktureeriti planeeritud käitumise teooria komponentide hoiakud, normid, tajutud kontrollitavus kaudu. Visuaalseks esiletoomiseks sisustati kõikide leidudega skeem (Skeem 3).

Skeem 3 Intervjuu leidudega täiendatud planeeritud käitumise teooria komponendid

Igapäevased otsused on erineva kaaluga ja neid seatakse prioriteetidele vastavalt järjekorda. Tuginedes intervjuus osalejate poolt antud vastustele saab järeldada, kas eesti keele õppimine võib antud ajahetkel olla prioriteetne või vähem prioriteetne otsus.

Keeleõppega seonduvalt olid esindatud kõik põhiemotsioonid. Viha seostati iseenda nõrkade oskuste, õppimisega seonduvate väljakutsete, kui endast sõltumatute takistustega. Üllatust seostati eesti keele eripäradega nagu kirjakeel, kõla jms. Kurbust seostati integratsiooniga Eestis, kus tuntakse, et ei kuuluta Eesti ühiskonda. Vastikus emotsioon oli pigem suunatud minapilti, iseendale vastik olemine, suutmatus eesti keel kiirelt selgeks õppida. Mitmel korral kordus vastustes hirmu ja õnne emotsiooni esile toomine. Intervjuudes toodi hirmu sagedamini esile ebakindlusega õppimisel ja õppimise väljakutsetega toimetulekul. Vastupidiselt hirmule

õnn seostus arenguga, isiklike oskuste paranemisega, tähelepanekud üksikute eesti keelsete fraaside mõistmisel ja eesti ukraina keele vaheliste seoste loomisel. Emotsioonid peegeldasid kõiki planeeritud käitumise teooria komponent.

Hoiakud mängivad olulist rolli meie valikutes ja käitumises. Positiivne hoiak teatud tegevuse (sihtkeele õppimise) suhtes võib tugevalt mõjutada meie kavatsust seda tegevust sooritada (Fishbein & Ajzen, 2010). Põgenike kohanemisprotsessis on oluline tegur põgenike vastupidavuse ja säilenõtkuse tagamisel nagu Berte (2015) on rõhutanud, positiivsed hoiakud, mis võivad selleks luua soodsamad tingimused, kuna tegevuse suhtes on toetav meelestatus. Positiivne hoiak õppimise suhtes ja sellest saadav tajutud kasu näiteks suhtlemine või ametikõrgendus toetab käitumiskavatsust. Intervjuude käigus tuvastati vastanutel mitmeid positiivseid hoiakuid, mis olid enim seotud piiramatul vabadusega suhtlemisel (7 vastanut), mis omakorda parandab eesti keeles rääkimise kaudu nende elukvaliteeti toimetulekul poes, kinos, bussis, avalike teenuste kasutamisel, Politsei ja Piirivalveametis jms.

Tuvastatud positiivsed hoiakud olid seotud veel tutvusringkonna laienemise; karjääri muutuse (tunnustus ametikohal, ametikoha muutus, ametikohal jätkamine, töökoha vahetus); erinevate materiaalsete hüvedega (erinev palk, palga tõus), positiivsema parema enesetunde (Eesti riigile hea teoga tagasi andmise, aktsepteeritud positsiooniga ühiskonnas) ning isikliku arengu tõusuga.

Tuvastatud negatiivsed hoiakud eesti keele õppimise osas olid eelkõige seotud isiklike ressursside raiskamisega. Kirjeldati, et eesti keele õpingud kulutavad isiklikku aega ja raha, mida saab kasutada olulisemate tegevuste tegemiseks. Üks vastanu kirjeldas isiklikku negatiivset hoiakut seonduvalt identiteediga, kus eesti keele õppimine muudab tema identiteeti. Lisa täpsustusi ei saanud uurija küsida ning oletatav mõju võib olla seotud domineeriva venekeelse keskkonnaga. Üks vastanu kirjeldas hoiaku ja materiaalse kindlustatuse omavahelist seost, kui võimalust pääseda, vabaneda eesti keele õppimisest. Piisava raha olemasolul kindlustab asjaolu, et puudub vajadus eesti keelt õppida.

Positiivseid ja negatiivseid hoiakuid seostati mitmel korral teadmata positiivsete või negatiivsete asjaoludega, mis võivad tulevikus juhtuda. Kolmel korral toodi välja, et kindlasti juhtub midagi head/midagi halba, aga seda ennustada või kirjeldada ei osatud. Hoolimata asjaolust, et intervjuude käigus tuvastati rohkem positiivseid hoiakuid ei pruugi uurija hinnangul see olla piisav eesti keele edukamaks õppimiseks, sest käitumiskavatsuse hindamisel peab arvestama tajutavaid sotsiaalseid norme, mis kirjeldavad meile oluliste kaaslaste

hinnanguid tegevusele (eesti keele õppimisele). Toetavad normid suurendavad ja takistavad normid vähendavad käitumiskavatsust, sest inimestele on oluline, mida teised inimesed arvavad ja kuidas nad käituvad. Intervjuude tulemuste põhjal kirjeldati intervjuueeritavatele oluliseid lähikondlaseid, kelle arvamus neile korda läheb. Olulised lähedased on kombinatsioon, kelle hulka kuuluvad pere; lähedased sõbrad Eestis ja Ukrainas; tuttavad, töökoht ja kolleegid. Töökohal ja kolleegidega koos õppimisel võib olla tähelepanuväärne kaal, kuna vastanud kirjeldasid kolleegidega koos õppimist ja teineteise toetamist eesti keele õppimisega seotud väljakutsetega toimetulekul.

Intervjuueeritavate puhul, kelle isiklikud olulised kaaslased pidasid keele õppimist ebavajalikuks, oli nende hoiak eesti keele õppimise pigem negatiivne. Negatiivse hoiakuga intervjuueeritavad ei nimetanud kordagi, et oluline on kolleegide arvamus. Negatiivse hoiakuga intervjuueeritavate normi motiivides tuleb pigem esile, et ei nimetatud konkreetselt olulisi isikuid, vaid kasutati üldistamiseks sõna “kõik”, “enamus”. Vastupidiselt positiivse hoiakuga intervjuueeritavatele, kes nimetasid konkreetseid oluliste inimeste grupe. Samuti oli negatiivse hoiakuga vastanute osas teine tähelepanek on seotud tunnustamise vajadusega (väline motivatsioon), oodatakse otsest kiitust või tunnustust või millegi saamist näiteks: “küll sa oled tubli, et sa õpid eesti keelt”. Tunnustuse saamata jäämisel tajutakse, et puudub toetus nende poolt nimetatud “kõigilt”, mis omakorda võib mõjutada hoiakut.

Intervjuude analüüs tõi esile enim takistavaid asjaolusid planeeritud käitumise teooria komponendis tajutud kontrollitavus. Suurem tajutud kontroll oma tegevuse üle (koos positiivse hoiaku ja tajutud subjektiivsete normidega), suurendab indiviidi kavatsust antud tegevust sooritada (Fishbein & Ajzen, 2010). Inimese subjektiivne arusaamine ja uskumine enda võimetesse võib mõjutada käitumist ja teatud soovitud tulemuste saavutamist. Näiteks, kui inimene tunneb, et tal on piisavalt ressursse, siis see suurendab tema tajutud kontrolli ja ta on tõenäolisemalt motiveeritud seda käitumist sooritama. Suurema tajutud kontrolli ja motivatsiooni puhul, suureneb tõenäosus käitumist sooritada vastavalt oma kavatsusele. Olukorras, kus hoiakud ja normid on toetavad, kuid motivatsioon ja tajutud kontroll madal võib käitumine ära jääda.

5 vastajat hindas oma motivatsiooni pigem kõrgemalt. Kõrgem hinnang 1-10 skaalal, kus 10 kirjeldab väga kõrget motivatsiooni, head enesetunnet, valmisolekut eesti keele õppimiseks. Samas lisatakse täpsustuseks, et hoolimata kõrgest motivatsioonist ei tajuta et sellest piisaks, et eesti keelt selgeks saada. 8 vastanu puhul, oli kõrgem motivatsioon seotud madala toimetuleku kindlusega eesti keele õppimisel. Skaalaküsimusele vastates anti iseenda

motivatsioonile pigem kõrgem hinnang 10, kuid kindlustunnet hindasid samad intervjueeritavad madalamalt (3-5). Kahe vastanu puhul oli motivatsioon ja toimetuleku kindlus seotud kõrgemate hinnangutega, kõrgem motivatsioon (8;10) ja kõrgem kindlustunne (8;8) eesti keele õppega toimetulekul.

Eesti keelega hakkamasaamise, toimetuleku kindlust võib mõjutada lisaks eelnev positiivne keeleõppe kogemus. Eranditult oli eelnev keeleõppe kogemus vastanutel vene keelega. Olulise nüansina saab esile tuua, et vene keele oskust ja vene keele õppimise kogemust ei peeta õppimise seisukohalt pigem oluliseks (8 vastanut). Inglise keele oskust ja õppimise kogemust pigem peetakse keele õppimise kogemuseks kuid juhul, kui seda on õpitud väljaspool Ukrainat. See võib olla seotud mitme asjaoluga, miks ukraina ja vene keele oskust intervjueeritavate hulgas keeleoskuseks ja keeleõppimise kogemuseks ei peeta ning inglise keelt vastupidi jälle peetakse. Esiteks saab selle selgitamiseks kasutada keeleteadust, kus esinevad ka nn. absurdsed väited “ukraina keel” on vigane keel, vördkeel ja vene keelel puudub grammatika. Sellised absurdsed väited on sageli alguse saanud sündmustest ajaloos, keele kasutamise keelud, poliitika jms. Teiseks võib see olla seotud piirkonna eripäraga, kus valdavalt toimib mitteametlik kakskeelsus, kus vastanud on üles kasvanud ja omandanud vene keele varajases lapsepõlves. Keele omandamine lapsepõlves võib olla kiirema tempoga, kuna toetavaks faktoriks on noore inimese aju plastilisus, mis muudab info omandamise kiiremaks. Vastajatel puudus enamjaolt ka täiskasvanueas keeleõppe kogemus ning eesti keele õppimine ongi selleks esimeseks kogemuseks. Kahe vastanu puhul on motivatsioon ja toimetuleku kindlus kõrgem ning seda toetab ka vastustest esile toodud eelnev positiivne keeleõppe kogemus, mis mõlema vastaja puhul on inglise keel.

Intervjuude käigus on 7 vastanu puhul tuvastatud positiivseid hoiakud ja neist 3 vastaja puhul tuvastatud lisaks toetavad sotsiaalsed normid, kuid eesti keele edukamaks õppimiseks ja käitumiskavatsuse hindamisel tuleb arvesse võtta tajutavat kontrollitavust ning vastustest ilmses asjaolu, et intervjueeritavad ise (8 vastanut) pigem selle (eesti keele õppimisse) võimalikkusesse ei usu (tajutav kontrollitavus tegevuse üle).

Intervjuus esile tulnud kontrolli toetavad asjaolud on keskkond (töötamine eesti keelses keskkonnas, kolleegidega koos eesti keele õppimine); uskumused enda võimekuse kohta (usun, et ma saan hakkama, keele õppimine on võimalik, ma suudan); aeg (ajaplaneerimisoskus); kogemus (positiivne inglise keele õppimine, mis võib sarnaneda eesti keele õppimisega); töö (tööandja, kolleegid toetavad, paindlik tööaeg, töökoha säilitamine, positsioonil tõus); suhted

(kolleegid ja lähedased õpivad eesti keelt, mõni tuttav on saavutanud eesti keele riikliku taseme).

Intervjuus esile tulnud kontrolli takistavad asjaolud on erinevad inimese enda poolt esile toodud tervisega seotud takistused (halb nägemine, halb mälu, ealised iseärasused); raha (kvaliteetne eesti keele kursus on tasuline, tööandja ei maksa eraldi peale töötaja eesti keele õppes osalemise eest); keskkond (vene keel); eelnev kogemus (puudub); töö (pikad tööpäevad, töökoormus); suhted (keegi minu suhtlusringkonnast ei oska eesti keelt); uskumused enda võimekuse kohta (eesti keel on liiga raske, ma ei saa hakkama, võimatu); teised prioriteetid elus (õppimine on võimalik une, perekonna, sõprade, teiste tegevuste arvelt); aeg (ajaplaneerimine, laiskus, viitsimine, tahe, aega keele õppimiseks annab riik liiga vähe).

Kolm kontrolli puuduvat uskumust, tuleb uurija hinnangul intervjuudes eriti selgelt ja korduvalt esile. Uurija hinnangul võivad need olla olulised ja mõjutada ukraina sõjapõgenike eesti keele õppimist (käitumis kavatsust).

1. Uskumused ajale Enamus vastajatest kirjeldab, et keeleõppimise jaoks on vajalik aeg. Keele õppimine on võimalik olukorras, kus keegi aega lisaks ööpäevas olevale 24 tunnile juurde pool või tund aega juurde annab (filosoofiline nägemus). Mõtteviis, et aega on kõigil ühepalju ja küsimus on ajaplaneerimise oskuses, ei leidnud osalejate seas poolehoidu, aktsepteerimist. Pigem vastati, et aeg ei ole kuskilt juurde võtta. *Keeleõppimise jaoks tuleb aeg vastanute arvates vaid juhul, kui keegi seda juurde annab.* Ühe intervjuueeritava puhul oli aeg seotud küll ka ajaplaneerimise oskusega. Siinkohal on oluline märkida, et antud asjaolu tuli selgemalt esile peale intervjuud toimunud vestlust. Vestlus oli algatatud uurija poolt, kuna uurija mõtteviis ajale ja aja planeerimisele vastandus tugevalt vastajate mõtteviisile. Uskumus, et aega pole ja õppimiseks leidub see vaid juhul, kui keegi seda juurde annab vastandub teadmisega õppimise järjepidevusest. Keele õppimist toetab järjepidevus ja iga päev ka 10 - 15 minutit õppimist võib olla tõhusam, kui kord nädalas 45 minutit keelekursusel (*spacing effect*).

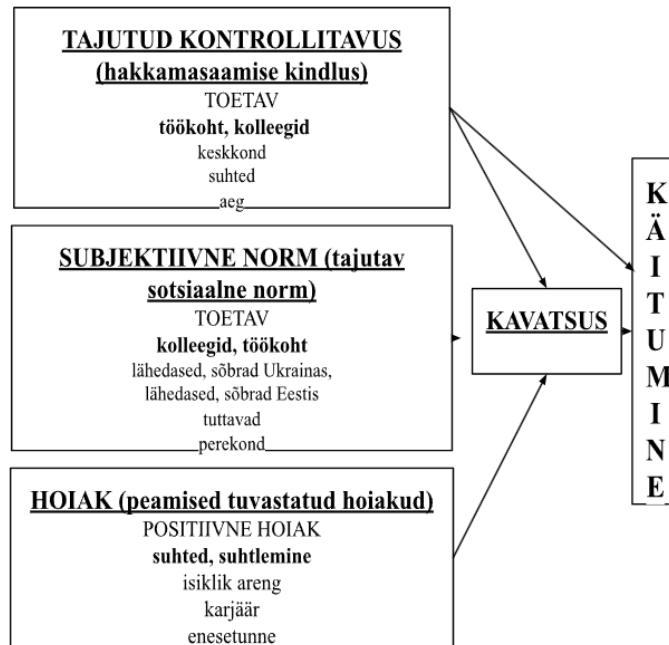
2. Uskumused keele “külge hakkamisele” Lood keele “külge hakkamisest” ringlevad legendina (tõsielust pärit legend, lugu, narratiiv- ma tean kedagi, kes teab kedagi- ikkagi päris inimene). Lood inimestest, kes sellisel viisil on teise keele selgeks saanud on mitmeid. Legend hõlmab endas asjaolu, et keelt ei omandata õppimise vaid külge jäämise teel. Koht kus keel külge jääb on lugudes sageli töökoht. “Keele külge hakkamine” seostub pääseteega, väljapääsuga õppimisest. Uskumusega, et see võib osaks saada ka minule, kui töötada õiges

keskkonnas. Omakorda võib see seotud olla ka eelpool nimetatud varases lapsepõlves vene keele õppimisega, kus vene keelt ilmtingimata eraldi ei õpitud, kuid keelekeskkonnale seda keelt osatakse. Uskumus “külge hakkamisele” vastandub kaasaegsete õppimise käsitlustega, kus õppimise ja harjutamise roll on oskuste kujunemisel oluline (deliberate practice framework).

3. Uskumused oskuste õppimise kohta- Keele õppimise oskust pigem ei seostata mõne teise oskuste õppimise ja oskamisega. Keeleõpet ei peeta võrreldavaks muude oskuste õppimisega näiteks töö jaoks vajalikud uued oskused. Sellised uskumused võivad tuleneda eelarvamusest (cognitive bias) või teadlikkusega õppimisega seotud kognitiivsete protsesside mõistmisest. Uskumused, et keele õppimine on teistsugune, kui mis iganes muu oskuse omandamine võib pimestada ja tekitada vastupidist reaktsiooni. See tähendab, et hoolimata asjaolust, et inimesel on positiivne kogemus mõne uue oskuse õppimisel, ei oma see tähtsust (eelnev positiivne kogemus toetab hakkamasaamise kindlust, tajutud kontroll) keele õppimise kontekstis.

Ajzen toob välja mitu printsiipi, mis hoiakute ennustusjõudu suurendab. Üheks nendeks on asjaolu, et hoiakutele arvesse võtmisel tuleb jälgida ka norme ja tõhusust, mis aitab käitumise variatiivsusest seletada 50-70% (Fishbein & Ajzen, 2010). Tajutud kontroll käitumise üle, areneb aja jooksul läbi käitumisest saadud kogemuste. Saadud kogemuste põhjal langetatakse otsus, kas tulevikus jätkatakse selle käitumisega või mitte (Ajzen, 1991). Olukorras, kus kõik eelpool nimetatud uskumused on seotud ühe isikuga, võib see oodatava väärtuse arvutamisel osutada keerulisemaks, sest selleks on tarvis teada, mis mul on, mis tuleb ja mis on mulle hea ning kõik nimetatud uskumused võivad sellele negatiivset mõju avaldada.

8 vastanu osas võib oodatav subjektiivne väärtus jääda madalaks kuna intervjuudes esile toodud kasud on neil juba ka saavutatud ilma eesti keele oskuseta (töökoht, suhted, teatav toimetulek jms). Uurija hinnangul saab kahe vastanu puhul oletada, et oodatav väärtus võib olla kõrgem, kuna lisaks hoiakule on toetavad asjaolud kontrollitavuses ja normides, mida psüühikas otsuse tegemise kalkuleerimisel (tagajärgede erinevad motiivid) arvesse võetakse. Otsustusprotsess, mis uurija hinnangul, võib päädida soovitud käitumisega, on sisustatud skeem (Skeem 4). Skeemis on uurija poolt liigutatud planeeritud käitumise teooria komponentide asukohti ning tajutud kontrollitavus on liigutatud kõige esimesele positsioonile (uurija hinnangul olulisem). Skeem 4 kujutab endast intervjuude analüüsi tulemusena kaardistatud prioriteetset käitumiskavatsust, mida intervjuudes esindab kaks intervjuueeritavat, nendes üks ideaalselt.

Skeem 4 Intervjuus tuvastatud prioriteetne käitumiskavatsus

Uurija hinnangul poolstruktureeritud intervjuude tulemused illustreerivad sihtrühma eesti keele õppimisega seonduvat käitumiskavatsust. Esile tulnud problemaatika uskumustes ja tajutud kontrollitavuses võib mõjutada eesti keele õppimisega seonduvat käitumiskavatsust. Skeemil 4 on planeeritud käitumise teooria komponentides esile toodud uurija hinnangul nn. kriitilised, eriti olulised toetavad ja soodustavad asjaolud. Teisisõnu:

- põgeniku hoiak (saadav kasu) peaks olema seotud piiramatu vabadusega eesti keeles suhelda;
- toetavad olulised kaaslased (subjektiivsed normid) peaks olema seotud kombinatsiooniga olulistest tuttavates, kelle hulgas on kindlasti töökoht ja kolleegid;
- tajutud kontrollitavust (hakkama saamise kindlust) mõjutab kolleegidega töökohal koos õppimine ja õppimisega seotud väljakutsetega toimetulek.

Kokkuvõtvalt: põgenikele suunatud keeleõppe edukus võib sõltuda sellest, kuidas seotakse keeleõppe kasu piiramatu vabadusega eesti keeles suhelda, töökaaslaste toega ja oluline tagada tajutud kontrollitavus, mida võib tugevdada kolleegidega koos õppimine, mis ideaalis võiks jääda tööaja sisse. Need tegurid aitavad luua soodsa keskkonna põgenike keeleõppe edendamiseks ja kohanemiseks eestikeelses ühiskonnas.

3. MÕJUTAMINE

3.1 Võimalikud sekkumispunktid, lootustandvad lahendused

Sihtrühma intervjuude analüüsi tulemusena kaardistatud prioriteetne käitumiskavatsus mida intervjuudes esindab kaks intervjuueeritavat kümnest, nendes üks ideaalselt. Käitumiskavatsus, mis tõenäoliselt võib viia soovitud käitumiseni (Skeem 4).

Oluline on lootustandvate sekkumiste loomisel võtta arvesse avastatud leide:

- põgeniku hoiak (saadav kasu) peaks olema seotud piiramatul vabadusega eesti keeles suhelda;
- toetavad olulised kaaslased (subjektiivsed normid) peaks olema seotud kombinatsiooniga olulistest tuttavates, kelle hulgas on kindlasti töökoht ja kolleegid;
- tajutud kontrollitavust (hakkama saamise kindlust) mõjutab kolleegidega töökohal koos õppimine ja õppimisega seotud väljakutsetega toimetulek.

Põgenikele suunatud keeleõppe edukus võib sõltuda sellest, kui efektiivselt toetab keele õppimine kasu piiramatul vabadust eesti keeles suhelda, töökaaslaste toega ning toetaks tajutud kontrollitavust, mida võib tugevdada kolleegidega koos õppimine, mis ideaalis võiks jääda töötaja sisse. Antud tegureid arvesse võttes saab luua käitumist mõjutava soodsa õppimise, töö või kohanemise keskkonna, mis põgenike keeleõppimist edendaks ja seeläbi toetaks ka kohanemist.

Põgenike keeleõppe edendamiseks õpakub uurija järgnevalt välja kolm sekkumist. Sekkumiste loomisel on võetud arvesse uurimistöö leide keeleõppe edukuse tagamisel ja soodsa keskkonna loomisel.

Müksamiseks (Thaler Sunstein, 2018) on vajalik muuta teaduspõhiselt valikute arhitektuuri, suunata inimesi käituma soovitud suunas.

Uurija poolt loodud ja väljapakutud sekkumised jagunevad:

- Keeleõppe kogemuse disainimine; mobiili rakendus, toetavad sõnumid-kontrolli uskumust toetav sekkumine;
- Töökeskkonna sekkumine; töökohal ja kolleegidega koos õppimine ning õppimisega seotud väljakutsetega toimetulek) CLIL- töökohal; hoiakuid toetav sekkumine;
- Kohanemist toetav, muu sekkumine.

Kontrolli uskumust toetav sekkumine (keeleõppe rakendus)

Järgnevalt kirjeldatakse ettepanekuid, kuidas olemasolevaid keeleõppe platvorme saaks arendada viisil, et need toetaksid põgenike keele õppimist ning toetaksid uurimistöös avastatud leidudele.

Hetkel pakutav lahendus Eestis hõlmab mitmeid erinevaid keeleõppe platvorme. Integratsiooni Sihtasutus populariseerib, soovib kahte suuremat keeleõppe platvormi, kus saab mugavalt eesti keelt õppida (keeleklikk.ee ja speakly.ee). Kasutajate hulgas on ka ukraina sõjapõgenikud. Kursuste ülesehitus platvormil on sarnane õpikule, toetub ise-õppimisele mis on omakorda palju seotud motivatsiooniga, samas puudub platvormil hästitõttav mobiilirakendus.

Käitumist toetav modifikatsioon soodustaks tõhusamalt sihtrühmal eesti keele õppimist ning tõstaks motivatsiooni annaks võimaluse kogeda eduelamust ja aitaks seeläbi kaasa toetavate kontrolliuskumuste tekkimisele. Sekkumiste loomisel on oluline kasutada välja töötatud käitumuslikke nüansse arvestavat raamistikku, keeleõppe rakendust puudutava sekkumise loomisel on kasutatud EAST- raamistikku (Service 2013).

EAST- raamistik on üles ehitatud neljale põhimõttele, milleks on lihtsus (easy); ahvatlevus, köitvus (attractive); sotsiaalsus (social); ajakohasus, õigeaegsus (timely). Soovitud käitumise muutus ilmneb olukorras, kui see on lihtne, ahvatlev, sotsiaalne ja ajakohane.

1. **Lihtne**- otsuse tegemisel ettetulevate probleemide lihtsustamine, lühendamine. Aitab vähendada samme enne otsustamist. Keeleõppe platvormi sidumine mobiilirakendusega, kus rakendus võimaldaks paindlikku kasutamist endale sobival ajal. Fookus on kindla mahu läbimisel, mitte kindlal ajahetkel õppimisel. Rakenduse kaudu sobivate ülesannete pakkumine on seotud põgenikule hetkel oluliste tegevuste, teemadega (palun mulle 200 grammi juustu vs A nagu aabits ja Õ nagu õun) lahendamise järel järgneb vahetu toetav tagasiside.

2. **Ahvatlev**- isiklikult oluline informatsioon, teave köidab ja suunab tähelepanu ja motiveerib tegutsema. Rakenduse preemiasüsteem (punktid, tähed, preemiad, loteriid), mis on seotud keele õppimisel edasijõudmisega.

Punktid on seotud:

- kindla etteantud arvu õppetundide läbimine;

- kõrgem skoor testis;
- järjepidev igapäevane õppimine.

Punktide vahetamise võimalus erinevat tüüpi preemiate vastu (kinkekaardid, annetamine, sooduskupongid esemete soetamiseks poodides, kino, kontserdi kinkepiletid jms). Keeleõppe platvormile preemiasüsteemi lisamine toetab EAST- raamistiku järgi ahvatlevust. Järjepidev õppimine toetab tajutud kontrollitavust ja uskumust ajale.

3. **Sotsiaalne-** sotsiaalsed normid motiveerivad käitumise muutust. Rakenduse kaudu suunava sisuga märguannete saatmine kasutajatele peale 48 tunni möödumist, mis tähistab keeleõppesse panustatud aega 0 minutit. Suunav märguanne juhhib tähelepanu kasutaja sotsiaalsusele ja samastumisele, kui sellele lisada toetav sõnum (näiteks keskmine kasutaja logib ja lahendab iga päev 10 minutit harjutusi, olen nagu keskmine eestlane). Toetavate märguannete saatmine toetab EAST raamistiku järgi sotsiaalsust. Sotsiaalsus toetab tajutavate toetavate sotsiaalsete normide tekkimist.

4. **Ajakohane-** mõju on seotud täpse ajastamisega ehk inimesed on avatumad teemale ja käituvad vastavalt olukorras juhul, kui see jõuab nendeni õigel ajal.

Rakenduses ülesannete modifikatsioon. Õppimine algab enese ja eesti tutvustavast sõnavarast (Mina olen Piret, Minu kodu on Eestimaa), mis ei ole olulised teemad põgenikule, kellel on kiiremas korras on vajalik näiteks korter üürida. Keeleõppe rakenduse esimesel kasutuskorral luuakse kasutaja profiil, Tavapärasele küsimustele on lisatud kasutaja profiili personaliseerimist võimaldavad küsimused selle kohta, mis on hetkel elus oluline või huvipakkuv. Personaliseeritud kasutajaprofiil võimaldab kasutajale oluliste ja vajaminevate keeleõppe ülesannete kaudu õppimist toetab EAST raamistiku järgi ajakohasust. Ajakohasus võimaldab toetavate hoiakute kujunemist.

Sihtrühm pigem ei usu, et nad suudavad eesti keele selgeks saada. Seetõttu võimaldaks antud käitumist mõjutav sekkumine enim leevendada kontrolli uskumusega seotud takistusi keeleõppimisel. Sekkumist saab läbi viia kontrollkatse käigus Vabaduse Kooli vanematele läbi lapsevanemate kooli.

Töökeskkonna sekkumine

Töökeskkonna sekkumine võimaldaks mõju avaldada kõigile planeeritud käitumise teooria

komponentidele, pakkudes keskkonna sees uusi sotsiaalseid võimalusi ja võimendada positiivseid sotsiaalseid tagajärgi, mida sihtkeele oskus annab. Toetava kontrolli uskumus on intervjuudes enim seotud töö ja kolleegidega koos õppimisega, mis aitab paremini toime tulla õppimisega seotud väljakutsete lahendamisel.

CLIL (Content and Language Integrated Learning) on kasutusel koolides, kuid võimalik kohandada ka töökeskkonda ja rakendada täiskasvanutele mõeldud eesti keele õpetamisel töökohal.

1. **Lihtne**- organisatsioonis töökohal kasutatav keel on eesti keel (kasutatav keel lihtsasti mõistetav ja kergesti rakendatav).
2. **Ahvatlev**- atraktiivse eestikeelse keskkonna loomine (lihtsad eestikeelsed sildid, piktogrammide).
3. **Sotsiaalne**- otsene juht, tööandja julgustab õppijaid rääkima eesti keeles, tööaja sisse on lisatud ka koos kolleegidega eesti keele õppimine, toetades seeläbi sotsiaalset sidusust ja õppimise kogukondlikku aspekti.
4. **Ajakohane**- õppetöö on igapäevane tööpäeva osa ja seotud töögraafikuga.

Muud sekkumised (kohanemist toetav)

Müksamiseks (Thaler, Sunstein, 2018) on vajalik muuta teaduspõhiselt valikute arhitektuuri, suunata inimesi käituma soovitud suunas. Hetkel pakutav lahendus on ukraina sõjapõgenikele Eestis loodud kohanemisprogramm "Settle in Estonia", milles osalemine on kohustuslik (puudulik kontroll), osaleja võib valida vabatahtlikult 8 erineva teema mooduli vahel (ukraina- või vene keelne); A1 tase hõlmab 100 ak/h õpet; loengu põhine õpe; keeleõppel moodustatakse segagrupid.

Käitumist toetav modifikatsioon (norme toetav) võimaldaks kaasa aidata põgenike sihtkeele tõhusamale õppimisele, mis võtaks arvesse segagrupis õppimisega seotud takistusi kohanemiskust tundmatute nägudega, usulisi ja kultuurilisi barjääre, soo, keele-, ja vanusega seotud probleeme, sotsiaalsed, majanduslikud, institutsionaalsed (Alefsa, 2019).

Kohanemist toetav sekkumine EAST raamistiku kontekstis.

1. **Lihtne**- otsuse tegemisel eettulevate probleemide lihtsustamine, lühendamine, vähendamine

samme enne otsustamist. Kohanemisprogrammi sidumine keeleõppe platvormi ja rakendusega. Lahendus võtab arvesse segagrupis õppimisega seotud takistusi.

2. **Ahvatlev-** isiklikult oluline informatsioon, teave köidab ja suunab tähelepanu ja motiveerib tegutsema. Osalejatele pakutakse isikupärastatud nõustamist, konkreetsetele kohanemist puudutavates küsimustes, muutes programmis osalemise ahvatlevaks.

3. **Sotsiaalne-** sotsiaalsed normid motiveerivad käitumise muutust.

Kohanemisprogrammi keele kursusel edukat läbimist toetavad modifitseeritud sisuga e-kirjad /märguanded. Suunava sisuga e-kirjad motiveerivad käitumise muutust. E-kirjades sisu juhib tähelepanu integreerumisele ja sõjapõgenikele olulistele teemadele (sotsiaalsus, muud hüved)

Suunava sisuga e-kirjade ja märguannete saatmine toetab EAST raamistiku järgi sotsiaalsust. Sotsiaalsus toetab tajutavate toetavate sotsiaalsete normide tekkimist.

4. **Ajakohane-** mõju on seotud täpse ajastamisega, ehk inimesed on avatumad teemale ja käituvad vastavalt olukorras juhul, kui see jõuab nendeni õigel ajal.

Kohanemisprogrammi keeleõppe kursustel läbitavad teemad on seotud inimeste personaalsete huvide, vajadustega (pagulasele olulised ja aktuaalsed teemad). Personaalsed ja oluliste teemade käsitlemine programmis toetab EAST raamistiku järgi ajakohasust, toetavate hoiakute kujunemist.

3. MÕÕTMINE

Kontrolli uskumust toetava sekkumise mõõtmine

Magistritöö tulemusena esiletulnud uskumused mõjutavad käitumiskavatsust, kuna põgenike tajutud kontrollitavus keele õppimise võimalikkusesse on madal. Sihtrühma uskumused ajale, keele “külge hakkamisele” ja keele õppimisele võivad oluliselt takistada eesti keele õppimist, kuna ei usuta keele õppimise võimalikkusesse. Eesti keele õppimist puudutavad andmed näitavad, et tavapärase loengu-stiilis eesti keele õpetamine ei anna soovitud tulemusi põgenike eesti keele õppimisel.

Magistritöö raames läbiviidud (10) poolstruktureeritud individuaalintervjuude analüüs tõi esile planeeritud käitumise teooria kohaselt otsustamise protsessi mõjutavad asjaolud, mida arvestati sekkumise loomisel. Sihtrühma käitumist (kontrolli uskumust toetav) mõjutava sekkumise mõju mõõtmist saab teostada juhuslikustatud kontrollgrupiga uuringu kaudu. Mõju hindamiseks on vajalik aga täpsemat ja üldistusi võimaldavat informatsiooni. Käitumist mõjutava sekkumise (Vabaduse Kooli lapsevanemate kool) järel, kus juhuslikkuse alusel kahte rühma jaotatud lapsevanemad õpivad eesti keelt, kellest ühed vanemad saavad toetavaid sõnumeid ja teised ei saa. Selle järel on vajalik teostada kvalitatiivne analüüs, mille tulemuste põhjal saaks teha üldistusi.

Sekkumise üheks keskseks komponendiks on toetavad spetsiaalsed e-kirjad, märguanded ning kohandatud õppeülesanded, mis on seotud kasutaja huvide ja käesoleval hetkel oluliste teemadega. Spetsiaalsed toetavad e-kirjad ja märguanded julgustavad ja motiveerivad õppima, ning annavad õppijale praktilisi nõuandeid.

Õppimise aktiivsuse tõstmisel saab suunavates e-kirjades viidata lisaks teistele planeeritud käitumise komponentidele nagu sotsiaalsed normid ja kuuluvustunne st. põgenik on osa eesti keelt kõnelevast ühiskonnast. Tuuakse välja seosed, kuidas keele õppimine toetab kohanemist ja suunatakse inimene rohkem panustama keeleõppesse ning lihtsustatakse õppimist viisil, mis on õppurile huvitav, kasulik, vajalik.

Rakenduse kasutajal on vajalik luua personaalne profiil, mis võimaldab toetavate e-kirjade, märguannete saatmist. Sõltuvalt sellest, kas keeleõppe rakendus suudab tuvastada kasutajaid, kes ei ole viimased 48 tundi loginud keskkonda ja eesti keelt õppinud, harjutanud, tekib süsteemi märguanne ja kasutajale saadetakse uus toetav e-kiri, kus tuletatakse meelde igapäevase õppimise ja harjumuse kujunemise vaheliseid seoseid ja aitab kaasa nende uskumuste muutmisele, mis põgenikel on seotud uskumustega oskuste õppimisele ja ajale.

Veel saab välja tuua eesti keele õppimise ja kohanemise vaheliseid seoseid. Lisaks saab toetavale märguandele lisada juurde lingi. Link viib kasutaja, talle mõeldud personaalsete, selleks päevaks ettenähtud keeleõppe ülesannete juurde.

Väljatöötatud sekkumise rakendatavust ja mõju (efektiivsust) saab hinnata randomiseeritud kontrollgrupiga. Kontrollgrupp ja sekkumist saav grupp moodustatakse Vabaduse Kooli lapsevanematest. Osalevad lapsevanemad jaotatakse juhuslikkuse alusel kahte rühma. Sekkumisgrupp saab toetavaid e-kirju, märguandeid modifitseeritud ülesandeid ja kontrollgrupp ei saa ning jätkab platvormi kasutamist tavapärasel moel. Uuringusse kaasatakse kõik sihtrühmale vastavad lapsevanemad. Enne uuringu läbiviimist taodeldakse eetikakomitee luba ja nõusolekut, et tagada eetilistele nõuetele vastavus. Kasutajatele saadetakse info uuringu eesmärgi, teostuse, analüüsitavate andmete, riskide ja kasude kohta.

Sekkumise mõju mõõdetakse neljandal ja kaheksandal nädalal pärast esimese toetava e-kirja saatmist. Tulemusnäitajaid võrreldakse sekkumise rakendamisele eelnenud perioodiga. Võrreldavateks tulemusnäitajateks on lingi kasutamine (toetavast märguandest otse keeleõppe ülesandele siirdumine ja lahendamine), õppimisele kulutatud aeg, testitulemus ja järjepidevus (igapäevane õppimine).

Sekkumise rakendatavuse hindamisel saab läbi viia täiendava andmekorje veebipõhise ankeetküsimustiku abil. Eesmärk välja selgitada kogemus, tajutud mõju, vastuvõetavus, sobivus, reaalne kasu keele õppimisel, muutused tajutavas kontrollitavuses.

Vastuseid võrreldakse omavahel sekkumis- ja kontrollgrupis, Andmete kirjeldamiseks kasutatakse koguarvu ja aritmeetilist keskmist. Mõju hindamise järel koostatakse kokkuvõtte oluliste näitajate, tulemuste ja keele õppe kohta.

Kirjeldatud hindamise näiteks võetud Saksamaal läbiviidud ja publitseeritud sõjapõgenike sihtkeelt mõjutav “nudge” (Grote jt 2021). Müksu eesmärgiks oli mõjutada põgenike kohanemist läbi identiteedi ja sihtkeelt kõneleva rühmaga. Saksamaal on olnud põgenike sihtkeele õpetamine riikliku prioriteedi küsimus ja erinevate käitumist mõjutavate alternatiividega on proovitud laiemalt lahendada sõjapõgenikega seotud sihtkeele õppimise väljakutseid. Publitseeritud müksu kirjeldustest tuuakse välja, märgatud suurenenud muutusi õppimise ajas ja testi sooritusel. Kasutusel olid modifitseeritud toetava sisuga e-kirjad ning hinnati kui õppimisele kulutatud aega, testi soorituse tulemust. Kasutajate õppimisega seotud erinevusi hinnati 4 - nädala ja 8- nädala möödudes ning võrreldi sellele eelnenud perioodiga (enne suunavate e-kirjade saatmist). Korduvad läbiviidud hindamised 4 nädalat hiljem tõid esile,

et kasutajatest (n= 5573) 22,4% kasutas e-kirjaga saadetud linki, mis viis otse keeleõppe platvormile ning keskmiselt kulutati õppimisele 5,4 minutit rohkem aega. Keeletestide tulemused erinesid 5%, olles kõrgemad võrreldes kontrollgrupiga. 8 nädalat hiljem, ilmneseid muutused õppimisele kulutatud ajas 8,4 minutit kauem, võrreldes kontrollgrupiga. Keeletestide tulemustest olulist statistilist erinevust ei ilmnenuid ning seda selgitati uudsuse kadumisega. Tulemused viitasid asjaolule, et õppimine suurendab põgenike samastumist sihtkeelt rääkiva rühmaga ja enim mõju märgati peale e-kirja, mille sisu puudutas tööga seotust “*Learning German helps you to find job*” (saksa keele õppimine aitab sul leida tööd). Tagasiside küsitlustulemused tõid esile, et 91,4% õppuritest märkasid endas rohkem motiveeritust panustada aega sihtkeele õppimisse, samas tõid nad esile, et nende soov, eesmärk on keele selgeks saamise järel taotleda Saksamaa kodakondsust.

KOKKUVÕTE EESMÄRKIDE VALGUSES

Antud lõputööl oli kaks eesmärki:

1. Kaardistada valitud sotsiaal-demograafilistest grupi 30-50 ukraina sõjapõgenikud, uskumustest eesti keele õppimisel. Aluseks on võetud Fishbein & Izjeni Planeeritud Käitumise Teooria.

2 Tuvastada sekkumise kohti eesti keele õpetamise süsteemis, mis aitaksid edaspidi teha teistsuguseid, otsuseid, mis tõhustaks pagulaste eesti keele õpet.

Tuvastatud leiud on lisatud skeemile (Skeem 4), skeemi loomise aluseks on Fishbein & Izjeni planeeritud käitumise teooria raamistik. Intervjuu analüüs tõi esile kitsaskohad kõigis komponentides hoiak, norm, tajutud kontroll. Enim on takistused seotud kontrolli puudutavate uskumustega (ajale, keele “külge hakkamisele” ja õppimisele).

Käitumist mõjutava sekkumise ja mõjutamise peatükis kirjeldati uurija poolt loodud kolme võimalikku käitumist mõjutavat sekkumist, mille loomisel on arvesse võetud töös tuvastatud leide: põgeniku hoiak (saadav kasu) peaks olema seotud piiramatul vabadusega eesti keeles suhelda; toetavad olulised kaaslased (subjektiivsed normid) peaks olema seotud kombinatsiooniga olulistest tuttavates, kelle hulgas on kindlasti töökoht ja kolleegid; hakkama saamise kindlust (tajutud kontrollitavust) mõjutab kolleegidega töökohal koos õppimine ja õppimisega seotud väljakutsetega toimetulek.

Uurija hinnangul hetkel pakutav eesti keele õppimise süsteem ei taga soovitud tulemusi, kuna see ei võta arvesse käitumist mõjutavaid asjaolusid ja lähtub keele õpetamisel “one size fits all” põhimõttest, mille kohaselt õpetatakse keelt keeleõppe kursuste kaudu, mis on väheefektiivsed kuna grupis õppimisel on mitmeid takistusi. Samuti tõi antud töö välja, et takistus võib olla otsuse tegemise protsessis, puuduvad alternatiivid, mida antud töö kolm sekkumist pakuvad.

Loodud sekkumised jagunevad

- Keeleõppe kogemuse disainimine; rakendus, toetavad sõnumid, kontrolli uskumust toetav sekkumine;
- Töökeskkonna sekkumine (hoiakut toetav töökohal ja kolleegidega koos õppimine ning õppimisega seotud väljakutsetega toimetulek);
- Kohanemist toetav, muu sekkumine.

Antud töö sihtrühm intervjuud hõlmasid ühe asutuse lapsevanemaid, mistõttu võib seda nimetada töö piiranguks. Töö tugevusena saab esile tuua, et saadud uus teadmine on sügav ja detailne, kuna inimeste lood aitavad paremini mõista kogemust, arvamust ja uskumusi. Kvalitatiivne meetod aitab paremini esile tuua uusi aspekte antud teemast,

Soovitused teadlastele on seetõttu seotud asjaoluga, et vajalik on laiendada uurimistööd ja rohkem teada saada keeleõppe ja kontrolli uskumuste vaheliste seoste kohta. samuti tuleks rohkem teadmisi saada erinevate kultuuriliste ja sotsiaalsete mõjurite kohta, mis võimaldavad veelgi täpsemalt tulevikus põgenike keeleõpet modifitseerida. Kuna käesoleva töö tähelepanekud võivad olla seotud suurema hulga Eestisse sattunud sõjapõgenike keeleõppe raskustega. Sarnased uskumused võivad olla paljudel Eestisse saabunud põgenikel.

Soovitused poliitikakujundajatele ja seotud põgenikele mõeldud kohanemisprogrammiga, mis on kohustuslik ja hõlmab ka esialgset A1 taseme keeleõpet. Programmil on autori hinnangul piirangud ja takistused, mille kohandamisel muutuks põgenike keele õpetamine.

Sihtkeele õppimise toetamiseks laiendada keele õpetamist alternatiivsete meetmetega, teiste Euroopa riikide näitel;

Kohanemisprogrammi tingimuste muutmine (keele õppes osalemine kohustuslik, puudumine lubatud kuni 15%; muudetud taseme saavutamiseks nõutud ak/h arv);

Riikliku kohanemisprogramm ning selle sidumine keeleõppe platvormiga, millel on töötav mobiilirakendus;

Keeleõppe mobiilirakenduse arendamine, mis toetab keeleõppimist ja võtab arvesse käitumuslikke aspekte (kontroll näiteks: takistada video edasi kerimist, lisada loengu vahele kontrollküsimused ning ilma õige vastuseta ei ole võimalik videot edasi vaadata; suurem õppimisele kulutatud aeg, positiivne tagasiside, preemiasüsteem);

Tööandjate toetamine CLIL- rakendamiseks töökohal;

Keeleõppe ülesannete loomisel lähtuda asjaolust, et see toetaks motivatsiooni ja kontrolli uskumust (jõukohased ülesanded, personaalne tagasiside jms)

KOKKUVÕTE

Teise emakeelega inimeste sihtkeele õppimise olulisus on 30 aastat kestnud diskussiooni järel veelgi aktuaalsemaks muutunud Vene-Ukraina sõja ning Eestisse saabunud suurima

sõjapõgenike hulgaga. Põgenikega kaasneva suure koormusega toimetulekut soodustab kiire keeleõpe, mis toetab kohanemist ning mis on oluline, kuna kohanemisega seotud väljakutsed on riigile ressursimahukad näiteks erinevad mitteisikustatud kulud avalikele teenusele, tervishoid, pensionid jm kui siseturvalisuse probleemid fragmenteerumine, vastandumine.

Lõimumiseksperptide hinnang on, et ukraina sõjapõgenike lõimumine on tõenäolisem eesti keelse, mitte vene keelt kõneleva kogukonnaga Eestis, samas on mitmeid vastuolusid, mis võivad takistada saabunud põgenike eesti keele õpet. Töös esile toodud uuringud näitlikustavad sihtkeele õppimist ning erinevaid takistavaid asjaolusid nagu piiratud keelekeskkond (Rannut, 2005); keeleõppe kursuste ebapiisavad mahud, kvaliteet, kättesaadavus (Kallas, 2014); info (Keeleseisund, 2016); erinevad grupis õppimise (Alefsa, 2019); ja õppimisega seotud takistused nagu trauma, motivatsioon (Ryan; Deci, 2000). Sihtkeele õppimine on seotud põgenike hoiakute, normide ja tajutud kontrolliga, mis on planeeritud käitumise teooria komponendid ja saavad ennustada prioriteetset käitumiskavatsust.

Antud lõputööl oli kaks eesmärki:

1. Kaardistada valitud sotsiaal-demograafilistest grupi 30-50 ukraina sõjapõgenikud, uskumustest eesti keele õppimisel. Aluseks on võetud Fishbein & Izjeni Planeeritud Käitumise Teooria.

- 2 Tuvastada sekkumise kohti eesti keele õpetamise süsteemis, mis aitaksid edaspidi teha teistsuguseid, otsuseid, mis tõhustaks pagulaste eesti keele õpet.

Sihtühmaga läbiviidud poolstruktureeritud intervjuude analüüs tõi esile, et:

- põgeniku hoiak (saadav kasu) peaks olema seotud piiramatu vabadusega eesti keeles suhelda;

- toetavad olulised kaaslased (subjektiivsed normid) peaks olema seotud kombinatsiooniga olulistest tuttavates, kelle hulgas on kindlasti töökoht ja kolleegid;

- hakkama saamise kindlust (tajutud kontrollitavust) mõjutab kolleegidega töökohal koos õppimine ja õppimisega seotud väljakutsetega toimetulek.

Takistused on seotud kontrolli puudutavate uskumustega (ajale, keele “külge hakkamisele” ja õppimisele).

Käitumist mõjutava sekkumise ja mõjutamise peatükis kirjeldati uurija poolt loodud kolme võimalikku käitumist mõjutavat sekkumist. Mis pakuvad alternatiivi ja võtavad arvesse käitumist mõjutavaid asjaolusid. Praegune põgenike keeleõpe “one size fits all” põhimõttest,

mille kohaselt õpetatakse keelt keeleõppe kursuste kaudu, mis on väheefektiivsed puuduvad alternatiivid, mida antud kolm sekkumist võivad pakkuda.

- Keeleõppe kogemuse disainimine; rakendus, toetavad sõnumid, kontrolli uskumust toetav sekkumine;
- Töökeskkonna sekkumine (hoiakut toetav töökohal ja kolleegidega koos õppimine ning õppimisega seotud väljakutsetega toimetulek);
- Kohanemist toetav, muu sekkumine.

Lõpetuseks käesoleva töö tähelepanekud võivad olla seotud suurema hulga Eestisse sattunud sõjapõgenike keeleõppe raskustega. Sarnased uskumused võivad olla paljudel Eestisse saabunud põgenikel. Loodavad alternatiivsed lahendused peaks arvesse võtma käitumuslikke asjaolusid, mis aitaksid tõhusamalt sihtkeele õppimist muutes jõuda kitsamate sihtrühmadeni.

SUMMARY

The importance of learning the target language for people with a different language has become an even more relevant discussion in Estonia after 30 years and even more with the Russian-Ukrainian war and the biggest number of war refugees who arrived to Estonia. Coping with the high burden of using refugees is facilitated by language learning, which supports a quick and which is important, because problems related to adaptation are resource-intensive for the state, for example, various impersonal costs of public services, health care, pensions, etc., as fragmentation, confrontation of internal security problems.

The assessment of integration experts is, that the integration of Ukrainian war refugees is more likely with the Estonian-speaking community than with the Russian-speaking community, while there are several contradictions that can prevent the refugees from learning the Estonian language. The studies highlighted in the work exemplify the learning of the target language and various hindering circumstances such as a limited language environment (Rannut, 2005); insufficient volumes, quality, availability of language courses (Kallas, 2014); information (Language state, 2016); different types of group learning (Alefsa, 2019); and barriers to learning such as trauma, motivation (Ryan; Deci, 2000). Target language learning is related to refugees' attitudes, norms, and perceived control, which are components of the Theory of Planned Behavior and can predict priority behavioral intention.

This thesis had two goals:

To map the beliefs of the selected socio-demographic group of 30-50 Ukrainian war refugees when learning the Estonian language. It is based on Fishbein & Izjen's Theory of Planned Behavior.

To identify places of intervention in the Estonian language teaching system, which would help to make different decisions in the future, which would improve the learning of the Estonian language for refugees.

The analysis of the semi-structured interviews conducted with the target group highlighted that:

- the refugee's attitude (obtained benefit) should be related to unlimited freedom to communicate in Estonian;
- supportive important peers (subjective norms) should be related to a combination of important acquaintances, among whom there is certainly a workplace and colleagues;
- the certainty of getting started (perceived controllability) is influenced by learning together with colleagues at the workplace and coping with learning-related challenges.

Obstacles are related to beliefs about control (about time, "taking the side" of language and learning).

In the Behavioral Intervention and Influence chapter, three possible behavioral interventions designed by the researcher were described. Which offer an alternative and take into account the circumstances that influence behaviour. The current language teaching of refugees from the "one size fits all" principle, according to which the language is taught through language courses, which are ineffective, lack the alternatives that these three interventions can provide.

- Designing the language learning experience; application, supportive messages, control belief-supportive intervention;
- Working environment intervention (attitude-supportive learning at the workplace and with colleagues and coping with learning-related challenges);
- Adaptation support, other intervention.

In conclusion, the observations of this paper may be related to the language learning difficulties of a larger number of war refugees who ended up in Estonia. Many refugees who arrived in Estonia may have similar beliefs. Possible alternative solutions should take into account

behavioral circumstances that would help to reach narrower target groups by changing the learning of the target language more effectively.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____ Merili Murakas _____,

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

UKRAINA SÕJAPÕGENIKE EESTI KEELE ÕPPIMIST MÕJUTAVATE USKUMUSTE
KAARDISTUS

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Andero Uusberg,

(juhendaja nimi)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Merili Murakas

25. 05. 2024

Kirjandus

1. Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Process Journal*, 50, 179-211.
2. Ajzen, I. (2005). *Attitudes, personality, and behavior*. Berkshire: Open University Press.
3. Ajzen, I. (1985). From intentions to actions: A theory of planned behavior. In J. Kuhl & J. Beckmann (Eds.), *Action control: From cognition to behavior* (pp. 11-39). Berlin, New York: Springer-Verlag.
4. Alalise elamisloa taotlemise tingimused ja kord. (1998). Vaadatud 2.05.2024, <https://www.riigiteataja.ee/akt/75641>
5. Alefsa, H. M. N., Dina, A., & Jamal-Al, H. (2019). Syrian refugees' challenges and problems of learning and teaching English as a foreign language EFL Jordan as an example. ResearchGate. Vaadatud:01.12.2023, https://www.researchgate.net/publication/334442635_Syrian_Refugees%27_Challenges_and_Problems_of_Learning_and_Teaching_English_as_a_Foreign_Language_EFL_Jordan_as_an_Example
6. Argus, R., Rütmaa, T., & Verschik, A. (2022). Mitmekeelsus, keelemandamine ja õpetamine. Kirjanduse lühiülevaade. Vaadatud 19.04.2024, https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-10/keeleomandamine_tooriaulevaate_luhike_variant_14_01_21.pdf
7. Beebe, L., & Giles, H. (1984). Accommodation theory: A discussion in terms of second language acquisition. *International Journal of the Sociology of Language*, 46, 5–32.
8. Berte, D. Z. (2015). Mental health issues in immigrant communities. In S. Springer sett(Ed.), *Social work with immigrants and refugees: Legal issues, clinical skills and advocacy* (pp. 143-174). Singapore: Springer.
9. Birman, D. (2002). *Mental health of refugee children: A guide for the ESL teacher*. Spring Institute for Intercultural Learning.
10. Bond, L., Giddens, A., Cosentino, A., Cook, M., Hoban, P., Haynes, A., ... & Glover, S. (2007). Changing cultures: Enhancing mental health and well-being of refugee young people through education and training. *Promotion & Education*, 14(3), 143-149.
11. Casimiro, S., Hancock, P., & Northcote, J. (2007). Isolation and insecurity: Resettlement issues among Muslim refugee women in Perth, Western Australia. *Australian Journal of Social Issues*, 42(1), 55-69.

12. CERF- language level kodulehekül. (2024). Vaadatud 2.05.2024, <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/level-descriptions>
13. Charlson, F., van Ommeren, M., Flaxman, A., Cornett, J., Whiteford, H., ... & Saxena, S. (2019). New WHO prevalence estimates of mental disorders in conflict settings: A review and meta-analysis. *The Lancet*, 394, 240-248.
14. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
15. Eesti Integratsiooni Monitooring. (2020). Tallinn, Tartu: Praxis, Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool.
16. Eesti keeleseisund. (2016). Eesti keeleseisundi uuringu aruanne. Tallinn, Balti ArenguInstituut. https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-10/keeleseisundi_uuringuaruanne_loplik.pdf
17. Eesti Ühiskonna Lõimumismonitooring. (2020). Eesti ühiskonna lõimumise monitooringu lõpparuanne. Tallinn, Tartu: Praxis, Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool, Kultuuriministerium, Turu Uuringute AS. Vaadatud 19.04.2024, <https://www.kul.ee/sites/default/files/documents/2021-06/IntegratsiooniMonitooring2020.pdf>
18. Ekman, P. (1999). Basic emotions. In T. Dalgleish & M. J. Power (Eds.), *Handbook of cognition and emotion* (pp. 45–60). New York: Wiley.
19. Fishbein, M., & Ajzen, I. (2010). Predicting and changing behavior: The reasoned action approach. ResearchGate. Vaadatud 19.04.2024, https://www.researchgate.net/publication/263227940_Predicting_and_Changing_Behavior_The_Reasoned_Action_Approach
20. Grote, N., Klausmann, T., & Scharfbillig, M. (2021). Investment in identity in the field: Nudging refugees integration effort. Gutenberg Universitat. Vaadatud 19.04.2024, <https://ideas.repec.org/p/jgu/wpaper/1905.html>
21. Hagger, M. S., Chatzisarantis, N. L. D., & Biddle, S. J. H. (2002). A meta-analytic review of the theories of reasoned action and planned behavior in physical activity: Predictive validity and the contribution of additional variables. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 24(3), 3–32.
22. Hernandez, E. A. (2013). *Bilingual brain*. Oxford Press.

23. Hoque, E. (2017). An introduction to the second language acquisition. ResearchGate. Vaadatud 19.04.2024, https://www.researchgate.net/publication/335690866_An_Introduction_to_the_Second_Language_Acquisition
24. Huseynova, F. (2017). Speaking is a challenging skill in language learning. Academia, International Journal of English Literature and Science, 2(6). Vaadatud 19.04.2024, https://www.academia.edu/66180923/Speaking_is_a_Challenging_Skill_in_Language_Learning
25. Integratsiooni Sihtasutuse kodulehekülg. (2017). Vaadatud 19.04.2024, <https://integratsioon.ee/kohanemisprogramm>
26. Kallas, K., Kaldur, K., Kaljuorg, T., Bieniecki, A., & Nestra, K. (2007). Integratsioonipoliitika meetmed heade praktikate uuring Rootsi, Taani ja Suurbritannia näitel. Institute of Baltic Studies.
27. Keelepööre kodulehekülg. (2024). Vaadatud 19.04.2024, <https://eestikelepoore.blogspot.com/>
28. Kim, Y. Y. (1988). Communication and cross-cultural adaptation: An integrative theory. Clevedon, Philadelphia.
29. Krashen, S. D. (1982). Second language acquisition and second language learning. http://sdkrashen.com/content/books/sl_acquisition_and_learning.pdf
30. Käger, M., Anza Vega, S., Kivistik, K., Kaldur, K., Pertjonok, N., & Pohla, T. (2019). Kohanemisprogrammi vahehindamine. Balti uuringute instituut. Vaadatud 19.04.2024, <https://kohanemisprogrammi%20vahehindamine%202019.pdf>
31. Lastevanemate rahuloluküsitlus. (2023). Vabaduse Kool.
32. Lee, K. (2016). Using collaborative strategic reading with refugee English language learners in an academic bridging program. TESL Canada Journal, 97-108.
33. Lehtinen-Schnabe, J. (13.09.2023). Learn Finnish by singing – the potential of music education for second language learning. Taide Üliopisto. Vaadatud 19.04.2024, <https://blogit.uniarts.fi/en/post/learn-finnish-by-singing-the-potential-of-music-education-for-second-language-learning/>
34. Lõimumismonitooring. (2018). Elanikkonna senine kogemus eesti keele omandamisel ja vajadus eesti keele õppe järel- raport “Eesti keelest erineva emakeelega täiskasvanute eesti keele õpe lõimumis- ja tööhõivepoliitikas: kvaliteet, mõju ja korraldus (2- Elanikkonna senine kogemus eesti keele omandamisel ja vajadus eesti keele õppe järel). Tallinn, Tallinna Ülikool, Rakendusuringute Keskus Centar.

Vaadatud

18.03.2024,

https://centar.ee/pdf/ee/2018_Eesti_keelest_erineva_emakeelega_taiskasvanute_eesti_keelee_loimumis-ja_toohoivepoliitikas_II_osa.pdf

35. Lõimumismonitooring. (2018). Eesti keelest erineva emakeelega täiskasvanute eesti keele õpe lõimumis- ja tööhõivepoliitikas: Kvaliteet, mõju ja korraldus (3-osa keeleõppe pakujate analüüs). Tallinn, Tallinna Ülikool, Rakendusüuringute Keskus Centar. Vaadatud 19.04.2024, https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/%C3%9CTI/RASI/3._osa_Eesti%20keelest%20erineva%20emakeelega%20%C3%A4iskasvanute%20eesti%20keelee%20%C3%B5pe%20%C3%B5imumis-ja%20%C3%B6%C3%B6h%C3%B5ivepoliitikas_kvaliteet%20m%C3%B5ju%20ja%20korraldus.pdf
36. Marten, F., & Grübel, C. (2014). Saksa keele õppimise motivatsioon (potentsiaalsete) õppijate hulgas Eestis, Lätis ja Leedus.
37. Mehisto, P., Marsh, D., Martin, M. J. F., Võll, K., & Asser, H. (2010). Lõimitud aine- ja keeleõpe. Tallinn: Sihtasutus Meie Inimesed.
38. Moldenhawer, B. (1995). The ethnic minority group of Turkish and Kurdish origin: Schooling strategic and structural integration.
39. Ortiz, M., Kralik, R., & Bianco, R. (2020). Refugees. L2 learning new perspectives on language motivation research. Vaadatud:01.12.2022, https://www.researchgate.net/publication/345314543_Refugees%27_L2_learning_new_perspectives_on_language_motivation_research
40. Pagulusseisundi konventsioon. (1997). Vaadatud 31.03.2024, <https://www.riigiteataja.ee/akt/78623>
41. Perry, K. H. (2013). Becoming qualified to teach low-literate refugees: A case study of one volunteer instructor. Community Literacy Journal, 7(2), 21-38.
42. Piirits, M., Vallistu, J., Varblane, U., & Vollmer, M. (2022). Vene-Ukraina sõja pikaajalised mõjud Eestile, Rahvastik, lõimumine, väliskaubandus (raport). Vaadatud 19.04.2024, <https://arenguseire.ee/raportid/vene-ukraina-soja-pikaajalised-mojud-eestile-rahvastik-loimumine-valiskaubandus/>
43. Popov, O., & Stureson, E. (2015). Facing the pedagogical challenge of teaching unaccompanied refugee children in the Swedish system. ResearchGate. Vaadatud 30.04.2024, https://www.researchgate.net/publication/352353149_FACING_THE_PEDAGOGIC

AL CHALLENGE OF TEACHING UNACCOMPANIED REFUGEE CHILDREN IN THE SWEDISH SCHOOL SYSTEM

44. Rannut, Ü. (2005). Keelekeskkonna mõju vene õpilaste eesti keele omandamisele ja integratsioonile Eestis. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
45. Rebar, A. L., Elavsky, S., Maher, J. P., Doerksen, S. E., & Conroy, D. E. (2014). Habits predict physical activity on days when intentions are weak. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 36, 157-165.
46. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
47. Saagpakk, M., & Marten, H. F. (18.03.2016). Võõrkeelte õppimise motivatsioonist üldiselt ja saksa keele positsioonist Eesti võõrkeeleõppes. *Õpetajate Leht*. Vaadatud:01.12.2023, <https://opleht.ee/2016/03/30442/>
48. Service, O., Hallsworth, M., Halpern, D., Algate, F., Gallagher, R., ... & Margetts, B. (2014). EAST: Four simple ways to apply behavioural insights. https://www.bi.team/wp-content/uploads/2015/07/BIT-Publication-EAST_FA_WEB.pdf. Vaadatud 14.04.2024
49. Settle in Estonia kodulehekülg. (2024). Vaadatud 19.04.2024, <https://www.settleinestonia.ee/>
50. Schiffman, L. G., & Kanuk, L. L. (2007). *Consumer behavior* (9th ed.). Pearson & Prentice Hall.
51. Schiffman, L. G., & Wisenblit, J. L. (2015). *Consumer behavior* (11th ed.). Harlow: Pearson Education Limited.
52. Statistika: Eesti Statistikaamet (2021). RL21434: Rahvastik emakeele, soos, vanuserühma ja elukoha üksuse järgi. Vaadatud 13.07.2023, https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik_rahvastikunaitajad-ja-koosseis_rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV021
53. Statistika: Eesti Statistikaamet (2021). RV021: Rahvastik. Vaadatud 13.07.2023, https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik_rahvastikunaitajad-ja-koosseis_rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV021
54. Statistika: Eesti Statistikaamet (2022). RVR04: Sisseränne aasta, sugu, vanuserühm, näitaja. Vaadatud 13.07.2023, https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik_rahvastikunaitajad-ja-

[koosseis_rahvastikurahvastikunaitajad-ja-koosseis_rahvastikuregistrisse-kantud-isikud/RVR04](#)

55. Suliteanu, M. A. (2019). Affective filters and interlanguage in second language acquisition: The theoretical background. ResearchGate. Vaadatud 19.04.2024, https://www.researchgate.net/publication/337491842_Affective_Filters_and_Interlanguage_in_Second_Language_Acquisition_The_Theoretical_Background
56. Taguma, M., Volante, L., & Yakobowski, M. (2019). OECD reviews of migrant education: Estonia. OECD. Vaadatud 19.04.2024, <https://www.oecd.org/estonia/Reviews-of-Migrant-Education-Estonia-2019.pdf>
57. Thayer-Bacon, B. J. (2003). Transformative feminist pragmatism and Deweyan pedagogy. *Gender and Education*, 15(1), 53-68.
58. Tiedemann, J. (2000). Parents' gender-based attitudes towards their children's schooling. *European Sociological Review*, 16(2), 145–161.
59. Tomlinson, C. (2001). *How to differentiate instruction in mixed-ability classrooms* (2nd ed.). Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
60. Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Cambridge: Blackwell.
61. UNHCR. (2022). *Global trends: Forced displacement in 2021*. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees. Vaadatud 19.04.2024, <https://www.unhcr.org/globaltrends2021/>
62. UNHCR. (2023). *Global trends: Forced displacement in 2022*. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees. Vaadatud 19.04.2024, <https://www.unhcr.org/globaltrends2022/>
63. UNHCR Eesti esinduse kodulehekül. (2024). Vaadatud 19.04.2024, <https://www.unhcr.org/ee/>
64. UNICEF. (2022). *Refugee and migrant crisis in Europe*. New York: United Nations Children's Fund. Vaadatud 19.04.2024, <https://www.unicef.org/emergencies/refugee-and-migrant-crisis-europe>
65. Van Leeuwen, M. H. D., Van Boxtel, H. W., & Jolles, J. (2014). The effect of social engagement on executive functioning in middle-aged and older adults: The role of executive processes and bilingualism. *Aging and Mental Health*, 18(3), 273–279.
66. Wang, L. W., & Ang, H. C. (2015). *Learning English as a second language: Perceptions of refugees*. Cambridge Scholars Publishing.

67. Wang, S., & Beardsmore, H. B. (2008). Models of second language acquisition: A case study of Chinese adolescents learning English in an English-speaking environment. *Language Learning Journal*, 36(2), 177-188.
68. Zhang, S. (2017). Literacy development and second language acquisition among immigrant and refugee children. In C. W. Trolley & H. J. Mellen (Eds.), *Language learning, literacy and the brain: The role of the human brain in the development of the ability to read* (pp. 211-229). Rotterdam: Sense Publishers.